

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Ústav primární a preprimární edukace

Rozvíjení environmentální senzitivity u dětí předškolního věku

Bakalářská práce

Autorka: Veronika Maiová
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Učitelství pro mateřské školy
Vedoucí práce: PhDr. Yveta Pohnětalová, Ph.D.

Zadání bakalářské práce

Autor: Veronika Maiová

Studium: P16P0466

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Učitelství pro mateřské školy

Název bakalářské práce: **Rozvíjení enviromentální senzitivity u dětí předškolního věku**

Název bakalářské práce AJ: Developing environmental sensitivity of preschoool children

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cílem bakalářské práce je navrhnout soubor aktivit, které budou v dětech probouzet environmentální senzitivitu a ukáží jim, jak využívat dary, které nám příroda nabízí. Teoretická část práce se věnuje problematice environmentální výchovy a možnostem jejího začlenění do vzdělávacího obsahu. Obsahem empirické části je návrh, popis, následná realizace a závěrečná reflexe aktivit pro environmentální výchovu v předškolním vzdělávání. Výsledkem bakalářské práce bude katalog činností s názvem Pusťme děti do přírody, který může sloužit pedagogickým pracovníkům jako zdroj inspirace.

VOŠÁHLÍKOVÁ, Tereza (2010). Ekoškolky a lesní mateřské školky. Praha: Ministerstvo životního prostředí. ISBN 978-80-7212-537-1 KOLEKTIV AUTORŮ (2005). Děti, aby byly a žily. Praha: Ministerstvo životního prostředí. ISBN 80-7212-382-3 GEBHARTOVÁ, Vladimíra a OPRAVILOVÁ, Eva (2011). Rok v mateřské škole. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-703-9

Garantující pracoviště: Ústav primární a preprimární edukace,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Yveta Pohnětalová, Ph.D.

Oponent: Mgr. Iva Košek Bartošová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 31.5.2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně pod vedením PhDr. Yvety Pohnětalové, Ph.D. a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 1. 5. 2019

Poděkování

Děkuji vedoucí práce PhDr. Yvetě Pohnětalové, Ph.D. za metodické vedení mé práce a cenné rady.

Anotace

MAIOVÁ, Veronika. *Rozvíjení environmentální senzitivity u dětí předškolního věku*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2019. Bakalářská práce.

Cílem bakalářské práce je navrhnout soubor aktivit, které budou v dětech probouzet environmentální senzitivitu a ukážou jim, jak využívat dary, které nám příroda nabízí. Teoretická část práce se věnuje problematice environmentální výchovy a možnostem jejího začlenění do vzdělávacího obsahu. Obsahem empirické části je návrh, popis, následná realizace a závěrečná reflexe aktivit pro environmentální výchovu v předškolním vzdělávání. Výsledkem bakalářské práce bude katalog činností s názvem „Pusťme děti do přírody“, který může sloužit pedagogickým pracovníkům jako zdroj inspirace.

Klíčová slova: zážitková pedagogika, environmentální výchova, ekologie, předškolní dítě

Annotation

MAIOVÁ, Veronika. *Developing environmental sensitivity in preschool children*. Hradec Králové: University of Hradec Králové, Faculty of Education, 2019. Bachelor Degree Thesis.

The objective of this bachelor's thesis is to work out a series of activities aimed at enhancing the environmental sensitivity of children, while showing them how to make use of nature's gifts. The theoretical part of this paper deals with environmental education in general and its integration into the educational framework. The empirical part is devoted to the proposal, description and making of environmental education activities for preschool education and to analyzing the result. The outcome of this bachelor's thesis will be a catalogue of activities entitled „Let children experience nature“, meant as a source of inspiration for teachers and other educational personnel.

Keywords: outdoor education, environmental education, ecology, preschool child

Obsah

1 ÚVOD.....	10
2 Environmentální výchova.....	11
2.1 Cíle environmentální výchovy	11
2.2 Principy environmentální výchovy.....	12
2.3 Prostředky environmentální výchovy.....	14
2.4 Pojmy související s environmentální výchovou	16
2.5 Čemu věnovat při environmentální výchově zvláštní pozornost	19
2.5.1 Oblečení	19
2.5.2 Alergie	19
2.5.3 Otravy	20
2.5.4 Úrazy.....	20
2.5.5 Znalost terénu	20
2.6 Přínosy pobytu venku v přírodě	21
2.6.1 Fyzické schopnosti a zdraví	21
2.6.2 Psychické schopnosti a zdraví	21
2.6.3 Výsledky ve vzdělávání	22
2.6.4 Sociální chování.....	23
2.6.5 Spokojenost učitelů.....	24
2.6.6 Postoj k životnímu prostředí	24
3 Začlenění environmentální výchovy do vzdělávání	25
3.1 Strategické dokumenty EVVO v ČR.....	25
3.1.1 Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v ČR.....	25
3.2 Environmentální výchova v kurikulárních dokumentech předškolního vzdělávání.....	26
3.2.1 Metodický pokyn MŠMT k zajištění environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v ČR	27
3.2.2 Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání.....	27
Shrnutí teoretické části	30
4 Rozvíjení environmentálního citění u dětí předškolního věku	31
4.1 Sborník aktivit „Pusťme děti do přírody“	31
4.1.1 Stanovení cílů	31
4.1.2 Charakteristika mateřské školy	31
4.1.3 Realizace vybraných aktivit na rozvoj environmentální senzitivity	32

ZIMA	32
PŘÍBĚH SNĚHOVÉ VLOČKY	32
PANÍ ZIMA PRAVÍ „HLÍDEJ SI SVÉ ZDRAVÍ“	35
KRMENÍ PRO PTÁKY	37
VÍTR FIČÍ NA JEHLIČÍ	40
LEDOVÁ POLÁRNÍ ZÁŘE	43
JARO	45
JARNÍ OBRAZY	45
KRASLICE OZDOBENÉ PŘÍRODNINAMI	48
HLINĚNÉ KULIČKY	50
PTAČÍ STAVEBNICE	53
APRÍLOVÉ POČASÍ	56
4.1.4 Celkové zhodnocení průběhu	58
4.1.5 Další návrhy aktivit	59
LÉTO	59
TVORBA SPOLEČNÉHO HERBÁŘE	59
MALOVÁNÍ PŘÍRODOU	61
TAJEMSTVÍ CHLEBA	63
NÁVŠTĚVA HMYZÍ ŘÍŠE	66
OBČANSKÝ PRŮKAZ STROMU	69
PODZIM	71
STAVBA PŘÍBYTKU PRO SKŘÍTKA	71
VŠECHNY BARVY PODZIMU	73
JAK VYROBIT DRAKA, CO VYLETÍ NAD OBLAKA	75
CO DO PŘÍRODY NEPATŘÍ	78
SLAVNOST SVATÉHO FRANTIŠKA	80
5 Shrnutí praktické části a diskuze	83
6 ZÁVĚR	86
7 ZDROJE	87
PŘÍLOHA	92

Seznam použitých zkratk

ČR	Česká republika
EV	environmentální výchova
EVVO	environmentální výchova, osvěta a vzdělávání
MP EVVO	Metodický pokyn k zajištění EVVO
MŠ	mateřská škola
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
MŽP	Ministerstvo životního prostředí
LMŠ	Lesní mateřská škola
RVP	Rámcový vzdělávací program
RVP PV	Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání
ŠVP	Školní vzdělávací program
ŽP	Životní prostředí

1 ÚVOD

Jsem vděčná za to, jaké jsem měla dětství. Pro mé rodiče nebyl nejmenší problém, abych vyběhla na louku nebo do lesa za domem, lezla po stromech, stavěla příbytky z větví nebo hráze v potoce a na procházce ochutnávala lesní plody. O můj rozvoj environmentálního citění se postaralo také skautskému hnutí, které navštěvuji od dětství. Zde jsem se naučila, že voda se nedostane člověku „dál než na kůži“, že každá špína se dá umýt a překonávání překážek (fyzických i psychických) má velký vliv na sebevědomí zvláště malých dětí. Příroda nám nabízí jedinečné možnosti, jak poznávat fungování světa, mezilidských vztahů i sebe sama. „*Lidé mají se učit, pokud nejvíce možno, ne nabývají rozumu z knih, nýbrž z nebe, země, dubů a buků, tj. znáti a zkoumati věci sami, a ne pouze cizí pozorování a doklady o věcech,*“ napsal před více jak 400 lety ve své Velké didaktice Jan Amos Komenský (1948).

Při výběru tématu bakalářské práce s názvem „Rozvíjení environmentální senzitivity u dětí předškolního věku“ jsem vycházela z osobního přesvědčení, že příroda není místo, kam se „chodí“, ale že my jsme její neodmyslitelnou součástí, a to navzdory pokrokům v technologii i průmyslu. Domnívám se, že právě tento fakt je důvodem, proč je třeba dětem nabízet podobné činnosti, jaké obsahuje empirická část mé práce.

Hlavním cílem mé bakalářské práce je tedy navrhnout katalog aktivit, které v dětech budou probouzet environmentální senzitivitu, a to přímým kontaktem s přírodním prostředím a materiály odtud pocházejícími. Činnosti jsou navrženy tak, aby je bylo možné uskutečnit v mateřské škole s běžnou organizační strukturou a mohly být zdrojem inspirace především pedagogům v předškolním vzdělávání.

Ústředním tématem teoretické části je termín environmentální výchova. Specifikuje její cíle, principy, možná rizika a prostředky, a dává je do souvislosti s pojmy, které s environmentální výchovou sdílí podobný záměr. Dalším bodem teoretické části je přehled vládních dokumentů, které podporují začlenění environmentální výchovy do procesu vzdělávání. V neposlední řadě popisuje, jaké konkrétní přínosy má pobyt venku na rozvoj osobnosti dítěte.

Praktická část se opírá o poznatky z teoretické části. Jejím obsahem je návrh a popis aktivit, které jsou rozděleny do čtyř kategorií podle ročních období. Činnosti jsou přímo provázané s Rámcovým vzdělávacím programem pro předškolní vzdělávání a respektují třífázový model učení (evokace, uvědomění, reflexe). Polovina z těchto návrhů bude realizována v mateřské škole U koupaliště v České Třebové.

2 Environmentální výchova

Environmentální výchova (dále jen EV) je termín, se kterým se můžeme setkat od konce devadesátých let minulého století na popud ministerstva životního prostředí. Jejím cílem je poukázat na důsledky bezohledné lidské činnosti, která ohrožuje život na Zemi a zároveň hledá možné způsoby, jak dosáhnout pozitivních změn v životním prostředí. Vychovává k odpovědnému vztahu k přírodě a k uvědomění, jak nenahraditelnou roli příroda v našich životech hraje. Snaží se v lidech budovat pozitivní vztah k přírodě a schopnost estetického prožívání v souvislosti s přírodou. Probouzí v jedincích morální hodnoty a připravenost k aktivnímu jednání. Součástí těchto postojů by mělo být i to, aby se člověk uměl vzdát něčeho ve prospěch budoucnosti naší planety (Léblková, 2012).

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále MŠMT) v roce 2001 definovalo EV jako předávání soustavy znalostí a dovedností, rozvinutí schopností uvažovat v souvislostech, podněcovat aktivitu a tvořivost ve vztahu k životnímu prostředí. Vycházelo při tom z Thilibské konference (Činčera, 2007).

Podle Činčery (2007) by environmentální výchova by měla vést k aktivnímu přístupu ke světu, sebekritice, diskuzi a neustálému přehodnocování svých názorů. Výsledkem všech těchto činností by měl být tzv. udržitelný rozvoj. EV se snaží ovlivnit způsob přemýšlení o světě, jeho hodnocení a interpretaci, posunout smysl slov „dobré – zlé, krásné – ošklivé“ a tím změnit způsob jednání či dokonce celoživotní postoj svých studentů.

Další definice chápe EV jako výchovu o životním prostředí (fakta, osobní zkušenost), v životním prostředí (vedoucí k estetickému vnímání přírody) a pro životní prostředí (etika a výchova k ohleduplnosti). Z toho vyplývá, že učit se o přírodě pouze teoreticky nemá význam a stejná pozornost by měla být věnována i bezprostřednímu kontaktu s přírodou (Činčera, 2007).

2.1 Cíle environmentální výchovy

Cílem každé výchovy je připravit jedince na budoucnost a zároveň projekce našich představ o tom, jak by podle nás měla budoucnost vypadat (Činčera, 2007). Cílem environmentální výchovy je ekologicky gramotný člověk, který své znalosti dokáže aktivně využít ve prospěch přírody a přirozenějšího způsobu lidského života a zaujímá

nesobecký občanský postoj. Tento člověk by měl být schopen žít „bohatý život se skromnými prostředky“ (Librová, 1994 in Máchal, 2000).

Činčera (2007) uvádí cíle EV, které byly ustanoveny na Tbiliská konferenci v roce 1979 a jsou stále aktuální:

- Porozumět provázanosti ekonomické, sociální a ekologické složce, a to jak v pozadí vesnice, tak města.
- Poskytnout každému možnost získávat znalosti, hodnoty a názory a dovednosti pro ochranu životního prostředí.
- Vést myšlení současné společnosti (jednotlivců i skupin) ke vstřícnému chování k životnímu prostředí.

EV si tedy neklade za cíl pouze získávání znalostí (např. biologie), rámcový přehled (např. občanská výchova) či získání určitých dovedností (např. informatika). EV vede k získávání znalostí, ale i postojů a kompetencí k jednání. Tím se EV stává klíčových, ale zároveň těžce uchopitelným předmětem, jejíž obsah může být chápán různě.

2.2 Principy environmentální výchovy

Činčera (2007) uvádí principy, o které se environmentální výchova opírá. Tyto principy se následně mohou proměnit v cíle EV.

Prvním z nich je **princip vzájemné provázanosti**. Thin Nhat Hanh (1991, s. 106, in Činčera, 2007) se tuto systémovou provázanost pokusil objasnit pomocí úvahy o listu papíru: *„Jste-li básník, jasně vidíte plující mraky na tomto listu papíru. Bez mraků by nebylo deště; bez deště nemohou růst stromy; bez stromů nemůžeme vyrábět papír. Mraky jsou důležité pro existenci papíru. (...) Při hlubší úvaze o tomto kusu papíru v něm můžeme spatřit i sluneční svit. Bez slunečního svitu nemůže růst les. A tak vidíme, že tento papír obsahuje i sluneční svit. (...) Uvažujeme-li ještě hlouběji, můžeme spatřit i samy sebe v tomto listu papíru. To není těžké, protože když se díváme na list papíru, je součástí našeho vnímání. (...) Tak můžeme říci, že vše je zde v tomto listu papíru. Nemůžeme vynechat žádnou věc, která by tu nebyla – čas, prostor, déšť, nerosty pod zemí, slunce, mraky, řeku, teplo. Všechno spoluexistuje s tímto kusem papíru. (...) „Být“ je spolu-být. Nemůžeme pouze být jen sami pro sebe. Musíme spolu-být se vším ostatním.“* Pochopení tohoto principu se může stát dobrým základem pro vysvětlení vazeb v ekosystémech, ale i v mezilidských vztazích a spolupráci.

Úcta k životu je dalším principem, který odpovídá na otázku jak „měkčeji našlapovat po Zemi“. S úctou k životu úzce souvisí ohleduplnost. Tento princip by neměl být chápán pouze v antropocentrickém pojetí, ale v globálním jako úcta k životu ve všech jeho podobách. Život sám podle Činčery (2007) nemá hodnotu pouze jako „prostředek přežití“, ale je hodnotou sám o sobě.

Dalším klíčovým principem je **radost z krásy světa**. Fenomén krásy a snaha o její zachycení se v lidské kultuře objevuje již od počátku. Pokud člověk přijme svět jako dobré a krásné místo k životu, přirozeně tím formuje vztah nejen k sobě, ale i k druhým lidem, zvířatům i rostlinám.

Posledním cílem je **aktivní soucit**. Tento bod je provázaný s úctou k životu. Obsahuje v sobě touhu zmírnit zbytečné utrpení, které na světě existuje.

Shrnutí principů environmentální výchovy:

1. Vzájemná provázanost

Chápání světa jako místa vzájemných vazeb a působení, místa „spolubytí“, na němž nikdo není „odděleným ostrovem“. Porozumění ekologickým zákonitostem, časové provázanosti, přírodou a lidmi, chudými a bohatými státy atd.

2. Úcta k životu

Respektování dalších živých bytostí jako bytostí hodné úcty, bez ohledu na barvu pleti, pohlaví či druh. Porozumění tomu, že život není pouze nástrojem, ale má svou vlastní hodnotu, a aplikovat tento postoj aktivně do života.

3. Krása a radost ze světa

Uvědomění si krásy přírody, harmonické symbiózy společnosti s přírodou. Poznávání přírodních i kulturních specifík místa bydliště a tvorba vztahu k němu.

4. Aktivní soucit

Uvědomit si existenci utrpení ve světě, porozumět jeho příčinám, které mohou být různé (lidské i mimolidské). Svým jednáním se snažit o jeho zmírnění.

5. Ekologická stopa

Porozumění tomu, jaké důsledky přináší běžné spotřebitelské chování a co je to „ekologická stopa“. Na základě tohoto poznání udělat taková opatření, aby se tato stopa zmenšovala.

6. Aktivní občanství

Porozumění demokratickým nástrojům, které mohou sloužit k prosazování udržitelného života v rámci dosažitelného časového horizontu. Poznat význam dobrovolnictví, finanční podpory neziskových projektů aj.

7. Kritické myšlení

Schopnost hledat a zpochybňovat názory, samostatně přemýšlet a být opatrný vůči dogmatům a ideologiím (Činčera, 2007).

Všechny tyto principy se mohou stát dílčími tématy pro dlouhodobé výukové programy, skrze které se budou uskutečňovat cíle environmentální výchovy. Kritériem pro vyhodnocování úspěšnosti by mělo být především proenvironmentální jednání a postoje (Činčera, 2007).

2.3 Prostředky environmentální výchovy

Prostředky lze definovat jako různé cesty, které pomáhají k dosažení cíle. Důležité je si uvědomit, že volba prostředků musí být nutně přizpůsobena dětem, nikoliv učitelům. Záleží na individuálních schopnostech dětí i na klimatu dané třídy. Mezi základní Činčera (2007) řadí:

- **Projekty** – dlouhodobý plán k řešení zvoleného problému; komplexní rozsáhlý celek, kterým se dítě zabývá, měl by mít nějaký závěrečný výstup
- **Tematické celky** – komplex aktivit provázaných společným tématem

Projekty a tematické celky umožňují dlouhodobě sledovat určité téma z více stran, vedou k integrovanému přístupu, snaží se o aktivní přístup dětí a jejich kontakt s okolním světem.

- **Pobytové akce** – většinou nabízeny středisky ekologické výchovy, program vnitřně provázán
- **Přednášky, osvětové publikace** – pasivní forma výuky, cílem předání informací již motivovaným posluchačům a čtenářům
- **Filmy** – snímky, dokumenty, reportáže; emocionálně působí a může přesvědčit, pozor na jejich nadužívání a vhodné začlenění do programu jako celku
- **Příběhy** – nejstarší metoda učení, děti pouze naslouchají, příběh je vždy lepší vyprávět než číst, lze využít jako motivaci k dalšímu programu
- **Diskuzní techniky a práce s textem** – umožnění prezentace svého názoru, jeho obhájení či přehodnocení, cílem není vyhrát, ale nalézt pravdu, může být založena na předchozím kritickém rozboru textu
- **Malé didaktické hry** – kratší aktivity, jejímž hlavním cílem je zopakování nabytých vědomostí, individuální nebo skupinové; karetní (pexeso, sbírání karet...), deskové aj.
- **Simulační hry a hry s rolemi** – vzdělávací hry, které simulují určité prostředí reálného světa obsahující úkol, který musí účastníci řešit, založeny na konkrétních informacích, typická přítomnost soutěže a pravidel, řadíme mezi ně terénní hry, karetní a deskové hry, elektronické hry, simulační hry v přírodě a další
- **Exkurze do přírody**– přímým kontaktem s přírodou vnímat její krásu, fungování a provázanost, není potřeba učit všechny názvy rostlin a živočichů
- **Monitoring přírody** – forma rozumového poznávání, př. měření výšky stromů, monitoring vodního toku, cílem může být získání informací i prožitek z přímého kontaktu s přírodou

- **Pojmové cesty** – věnují se jednotlivým pojmům zvlášť (př. koloběh hmoty), děti se nejprve dozvědí poučku, poté si zahrají ilustrační hru a na závěr hledají příklady ve svém okolí
- **Smyslové vnímání přírody** – dítě si najde v okolí místo, kde ho nikdo neruší, na toto místo se několikrát vrátí a stráví zde přiměřený čas, pozoruje okolí, následuje reflexe
- **Využití školních pozemků** – zahrádky, louky, lesy – využití pro běžnou výuku (počítání listů v rámci matematiky apod.)
- **Meditace a rituály** – pro ponoření do aktivity, pomocné rekvizity – oheň, buben, barvy, svíčky, masky; používáno okrajově, riziko psychické újmy
- **Práce** – tradiční a oblíbený prostředek EV, př. hnutí Brontosaurus, vytvoření vztahu k danému místu, získání dovedností; hrabání, pletí, sběr odpadků
- **Internetové a počítačové aplikace** – šíření informací o ŽP, kritické vyhledávání informací, zapojení do mezinárodních projektů (př. i EARN a GLOBE.iEARN) aj.
- **Ostatní prostředky** – soutěže s ekologickou tematikou, akce pro širokou veřejnost (výstavy, turistické akce, významné dny, brigády, ukázky řemesel)

2.4 Pojmy související s environmentální výchovou

Environmentalistika je věda o životním prostředí; využívá poznatků vědního oboru ekologie, zkoumá mechanismy působení člověka na ekosystémy, zabývá se prevencí znečišťování životního prostředí, nápravou vzniklých škod a prevencí nežádoucích zásahů; environmentalistika zahrnuje např. také ochranu přírody, monitoring složek životního prostředí, využívání přírodních zdrojů, nakládání s energiemi, péči o zdraví lidské populace apod. (Ladomerský, 1998 in Činčera, 2000, s.12).

Pojem „**environmentální**“ má původ v anglickém slově „environmental“, které se překládá jako „postupně se prosazující nebo prostředkový“, popř. „životněprostředkový“. Tyto termíny jsou však pro běžnou populaci těžko uchopitelné, proto jsou málo používané (Máchal, 2000).

Výraz **EVVO-Environmentální výchova, vzdělání a osvěta**, je pak přímo zaměřená na vzdělávání v oblasti ochrany životního prostředí a jeho poznávání. Aktivita pod tímto heslem zaštiťuje MŠMT. Setkat se s ním můžeme ve školských i mimoškolských zařízeních. Součástí je odborné poradenství, vzdělávací akce pro laickou i odbornou veřejnost (Metodický pokyn MŠMT, 2008).

Ekologie je biologická věda, která se zabývá vztahem organismů a jejich prostředí a vztahem organismů navzájem. Ekologický je synonymum pro šetrný k přírodě (Léblková, 2012, s. 15). Máchal (2000) tuto definici doplňuje tím, že se jedná o vědu o souvislostech panujících v přírodním dění.

Ekologická výchova je obor, který je za hranicí pojmu přírodovědy. Zkoumá vztahy mezi organismy a mezi prostředím. Dnes již není zaměřena pouze na osvětu a ochranu vzácných druhů (Léblková, 2012). Máchal (2000) říká, že se jedná především o proces obsahového a názvoslovného ujasňování a třídění.

Ekoškola neboli ekologicky zaměřená mateřská škola, je zatím volně použitelné označení pro školku, která se při svém provozu řídí ekologickými principy, jako každodenní pobyt v přírodě, zdravý životní styl, aktivní učení v přírodě, výchova k odpovědnému postoji k ŽP, snižování ekologické zátěže provozu MŠ a další. K tomuto značení se může rozhodnout jakákoliv mateřská škola (Vošáhlíková, 2010).

Lesní mateřská škola je typ ekoškoly, kdy základním rozdílem je, že většina programu probíhá venku za téměř každého počasí. Výhodou jsou zejména nižší náklady, a to jak při zřízení, tak při běžném provozu. Samostatná LMŠ je zcela nezávislá na budově klasické MŠ. Zázemí může tvořit jurta, srub nebo maringotka (Vošáhlíková, 2010).

Lesní pedagogika nabízí hlubší pochopení fungování lesního ekosystému, přiblížení trvale udržitelného lesního hospodářství a celkově jeho smysl. Zprostředkovávají ji pedagogicky vyškolení lesníci na svém pracovišti – v lese. Je určena především dětem, program je nabízen však každému (Lesní pedagogika, 2015).

Výchovou k udržitelnému rozvoji se rozumí odmítání konzumního způsobu života a přijetí zdravého životního stylu, což souvisí s hlubokým pochopením zákonitostí vývoje společnosti, a to jak v oblasti sociální, tak ekonomické, kulturní a dalších (Lébllová, 2012).

Globální výchova vychází z problematiky globalizace, tedy provázanosti dnešního světa. Opírá se o ucelený systém principů a znalostí ze současné pedagogické teorie (např. aktivizující výuka, individuální přístup). Skrývá v sobě ekologickou dimenzi, neboť zastává názor, že stav naší planety je v současné době v ohrožení (Horká, 2000).

Permakultura je slovo, které má svůj základ v sousloví permanent agriculture, tedy „nepřetržité zemědělství“ nebo také permanent culture (trvalá, či trvale udržitelná kultura). Permakultura v sobě nezahrnuje pouze ekologické udržování zahrady. Jedná se o způsob vědomého přeměňování krajiny, který má probíhat v souladu s přírodními zákonitostmi za účelem poskytnutí potravin, vlákn a energie k uspokojení potřeb místních. Její hlavní vizí je udržitelné hospodaření s půdou. Jedná se o filosofický postoj, který dává praktický návod, jak co nejvíce vytěžit z bohatství přírody, a zároveň jí neškodit. Je možné také říci, že je to „pozitivistická“ reakce na environmentální krizi (Holmgren, 2006).

Příroda pro účely EV nemusí být pouze „divoká“, ale jakékoliv prostředí, které se liší od námi zastavěných ploch, a které obývá množství živočichů. Přírodou tedy může být i obyčejná zahrada, les nebo okolí řeky (Daniš, 2018).

„**Učení se venku**“ podle Daniše (2018) je široký pojem, který v sobě obsahuje výuku na školním pozemku, v okolí školy, výlety i pobytové akce mimo školní výuku. Dá se

nahradit pojmy terénní výuka, výuka venku aj. Využívá větší názornosti a pestrosti v metodách výuky. Za venkovní učení se nedá považovat frontální výuka ve venkovní třídě, při které si děti okolního prostředí nevšímají.

2.5 Čemu věnovat při environmentální výchově zvláštní pozornost

Na pobyt v terénu je třeba se připravit, neboť v přírodě platí skautské „Bud' připraven!“. Správná volba oblečení, znalost terénu a další, může pomoci předejít mnoha zbytečným situacím a úrazům, které by dětem mohli čas strávený v přírodě nejen pokazit, ale i je odradit od dalšího kontaktu.

2.5.1 Oblečení

Znamé přísloví praví „Neexistuje špatné počasí, pouze špatné oblečení“. EV se snaží děti vést k co nejčastějšímu pobytu venku, což vyžaduje zvýšenou pozornost vhodnému oblečení. Důležité je, aby bylo především pohodlné a nebránilo volnému pohybu a zároveň aby příliš nevadilo, když se poškodí nebo zašpiní.

Je dobré se držet pravidla tzv. cibulového vrstevní, kdy se na sebe obléká více tenčích vrstev, což umožňuje lépe reagovat na měnící se teploty (Vošáhlíková, 2010). Ve vlhkém prostředí se doporučuje, aby horní vrstva byla nepromokavá a zároveň aby paní učitelky měly v záloze dostatek suchého prádla na převlečení. Na oblečení by nemělo být zbytečné množství ozdob, které zvyšují riziko úrazu (Léblová, 2012).

Tyto všechny informace je především potřeba předat rodičům a zároveň jim dát zpětnou vazbu, aby věděli, jak se jejich dítě vzhledem k podmínkám cítilo. Také je dobré s rodiči předem vyjasnit rozdíl mezi „nezodpovědným“ ničením oblečením a špiněním či trháním oděvu jako vedlejší projev aktivního objevování okolí. Tím předejdeme nejruznějším nedorozuměním (Vošáhlíková, 2010).

2.5.2 Alergie

Alergickým reakcím bychom měly předejít tím, že při nástupu dítěte do školky budeme po rodičích požadovat evidenční list, na kterém bude i vyjádření lékaře či alergologa. Pokud budeme mít v kolektivu dítě s takovými obtížemi, nebudeme jeho imunitní systém zbytečně dráždit. Všechno, co by takovou reakci mohlo vyvolat (zvířecí chlupy, peří,

pyly, plísně apod.) nepřinášíme do místnosti, kde děti tráví volnou hru nebo odpočívají. Můžeme materiál ale nechat například ve venkovním přístřešku (Lébllová, 2012).

2.5.3 Otravy

Před pobytem venku je dobré děti poučit, že například ne všechny červené bobule a houby jsou jedlé (Lébllová, 2012). Při procházce si ty jedovaté ukázat. Nejlepší je konzumaci volně rostoucích plodů bez povolení úplně zakázat. Děti si mohou dát do pusy pouze to, co paní učitelka osobně zkontroluje. I přesto je ale potřeba děti hlídat, protože malé děti rády poznávají svět svými ústy (Vošáhlíková, 2010).

.

2.5.4 Úrazy

Děti občas bývají zbrklé a nedomýšlejší situace. Proto je důležité s nimi pravidelně mluvit o bezpečném chování ještě před tím, než k nějakému incidentu dojde. Společně můžeme vypracovat seznam činností, které jsou dovolené, které je možné dělat pouze pod dozorem a které jsou vždy zakázané. U všech si vysvětlíme, proč tomu tak je (Lébllová, 2012).

2.5.5 Znalost terénu

Předpokladem bezpečného pohybu ve venkovním prostředí je dobrá znalost prostředí, kde se s dětmi učitel bude vyskytovat. K tomu může pomoci schůzka s lesníkem nebo ochranářem, který dobře oblast zná. Mohou upozornit na konkrétní jedovaté rostliny, na kdy je v lese plánovaná honitba nebo dřevařské práce. Znalost terénu je nezbytná i pro dobrou orientaci v lese (Vošáhlíková, 2010).

Nejčastější bezpečnostní pravidla:

- vždy být na dohled dospělým
- pokud někdo dítě volá jménem, musí se vždy ozvat
- při cestě lesem musí děti čekat na předem domluvených bodech
- pokud dítě chce pracovat s ostrými nástroji (nože, pilou aj.), může pouze pod dohledem dospělého
- nádobí a příbory jsou určeny jen ke stolování, ne ke hře

- v lese po nás nezůstávají žádné odpadky
- nelezeme na kupy dřeva
- větve nenosíme ve výšce očí ostatních
- potřebu dítě může vykonávat jen na místě určeném pedagogem
- bez dovození učitelů nesmí děti nic požívat
- nalezených hub se děti mohou dotýkat pouze klacíkem
- děti nesmí odcházet s jinými lidmi (ať už známými či ne) (Vošahlíková, 2010).

2.6 Přínosy pobytu venku v přírodě

V posledním desetiletí se u dětí zvyšuje výskyt psychických i fyzických potíží, a to navzdory medicínským pokrokům (Daniš, 2016). Pobyt v přírodě má na člověka jednoznačně pozitivní vliv. Kromě toho, že přímo rozvíjí jeho environmentální citění, má prospěšné účinky i na další složky jeho života. To potvrdila i řada výzkumů (Daniš, 2018; Daniš, 2016). Výsledky těchto studií, které se zabývaly působením přírodního prostředí na dítě, jsem shrnula do několika následujících kategorií:

2.6.1 Fyzické schopnosti a zdraví

Pobyt venku je u dětí přirozenou prevencí proti obezitě, která se u nich v posledních letech rozmáhá. Ingunn Fjørtoft z Norska svým výzkumem prokázala, že dětem nestačí k pohybu běžné hřiště, ale záleží na kvalitě pohybu, které může poskytnout pouze členitý terén přírody. Děti, které si mohou hrát venku v přírodě, mají lépe rozvinutou hrubou motoriku (rovnováha, koordinace aj.).

Dále se ukazuje, že pobyt venku má vliv na odolnost vůči nemocem, a to jak kardiovaskulárním, neurologickým, tak mentálním a dalším. Obecně lidé, trávící více času v přírodě, mají vyšší imunitní ochranu proti běžným onemocněním, méně trpí bolestmi zad, hlavy nebo krátkozrakostí (Daniš, 2016).

2.6.2 Psychické schopnosti a zdraví

Rozvoj personálních a sociálních dovedností byl prokázán jako jedno z prvních. (Svůj podíl na tom má například i Skautské hnutí, založené roku 1907). Výsledky všech studií uskutečněných v průběhu několika desetiletí, se shodují, že pobyt dětí venku zvyšuje jejich

schopnost jednat autonomně, sebevědomě, navazovat a udržovat mezilidské vztahy, zvyšuje disciplínu a napomáhá spolupráci.

Obklopování se zelenou barvou flóry pomáhá dětem se rychleji koncentrovat a efekt je natolik účinný, že může nahradit i medikaci. Výzkum Dongying Li a Williama Sullivana uskutečnění v roce 2016, prokázal, že děti, které tráví školní přestávky venku na zahradě nebo v místnostech s výhledem na zeleň, mají oproti těm, které zůstávají ve třídách s výhledem na další budovy, lepší soustředění (Daniš, 2018).

Pouhý pohled do zelené barvy snižuje pocity stresu a úzkosti. Prokázání této hypotézy provedl tým japonských vědců v čele s Bum Jin Parkem v roce 2010. Výsledkem bylo zjištění, že studenti, kteří strávili více času v zeleni, se dokázali následně déle soustředit, protože u nich došlo k významnému poklesu hladiny stresového hormonu kortizolu a krevního tlaku (Daniš, 2016). Lidé, kteří tráví více času v přírodním prostředí jsou výkonnější, mají silnější vůli a lepší paměť. Větší odolnost vůči stresu má vliv na jejich celkovou psychickou pohodu, a tedy i na proces osvojování nových informací (Daniš, 2018).

2.6.3 Výsledky ve vzdělávání

Ukazuje se, že děti, u kterých výuka probíhá ve venkovních prostorách, nemají pouze lepší výsledky v oblasti přírodních věd, jak by se mohlo zdát, ale že dětem pomáhá se lépe rozvíjet i v jiných sférách.

V jazykových dovednostech jsou děti obratnější, čtou s větším porozuměním, dokáží vyjádřit i složitější myšlenky a nemají takové obavy z mluvení před skupinou. Vysvětlením je, že děti mohou vyprávět a psát o činnostech, které venku samy prožily nebo se o ně zajímají.

Příroda nabízí přiblížení těžko uchopitelných hesel z matematiky, jako je například obvod nebo procenta. Venku si děti mohou názorně vyzkoušet a tím je i rychleji pochopit, a také uvidí, že matematika jim může být užitečná i v běžném životě.

Výuka venku v sobě také přirozeně obsahuje propojování a vybavování znalostí a dovedností z jiných předmětů, což vede k jejich hlubšímu ukotvení a vzájemnému doplňování učiva. Díky tomu se může delší dobu uchovat v paměti a použít v reálných situacích.

Lepších výsledků ve vzdělávání děti také dosahují díky tomu, že učení venku v nich probouzí větší zájem o studium. Dokazuje to i studie Geralda Libermana a Lindy

Hoody, kde 98 % učitelů uvedlo, že tento způsob výuky vede k větší aktivitě žáků. V českém prostředí provedla výzkum společnost GLOBE a její výsledky byly obdobné. Jako hlavní důvod své spokojenosti s výukou žáci uváděli faktor „že probíhala v přírodě“. Probuzení vnitřní motivace je klíčem k úspěchu. Přírodní prostředí dává větší prostor pro rozvoj autonomní jednání, rozvoj kompetencí, pocit sounáležitosti s učitelem, pro názornost a aktivizující metody učení. Motivovanost může být také zapříčiněna přítomností krás přírody nebo zábavností výuky (Daniš, 2018).

2.6.4 Sociální chování

Rozvoj sociálního citění (empatie, respektování druhých, spolupráce aj.) je jeden z méně očekávaných, ale prokázaných přínosů, které venkovní prostředí nabízí. Venkovní prostředí umožňuje dětem, aby jejich volná hra byla kreativnější a procvičovali si u ní sociální dovednosti.

Američtí vědci Frances Kuo a William Sullivan se v roce 2001 zabývali problematikou vyšší kriminality v městských čtvrtích, kde se zeleň téměř nevyskytovala. Zjistili, že v domech, které jsou obklopeny pouze betonem, žijí lidé s větším počtem záznamů v trestním rejstříku a jsou agresivnější. (Je známo, že i zvířata zavřená v jim nepřírodném prostředí, vykazují nepřiměřené antisociální chování) (Daniš, 2016).

Při představě „učení venku“ mnohé může napadnout obava, že chování dětí venku se naopak zhorší, děti budou divoké a neposlušné. Tento fakt je pravdivý, ale jen částečně. Děti při náhlém nabytí svobody získají i velký přívál energie a prostoru pro volnou hru. Může trvat i několik dní, než si na tyto nové okolnosti zvyknou. (Tento jev barvitě popisuje Eduard Štorch v jeho „Dětské farmě“, kterou napsal ve 20. letech 20. století.) Rozsáhlá evaluace projektu, uskutečněného v Anglii v letech 2012 až 2016 na 190 školách, který směřoval proces učení právě do venkovního prostředí, došla k závěrům, že u dětí učených venku, se významným způsobem snížil počet kázeňských přestupků. Učitelé si také všímali, že jsou k sobě laskavější. To potvrzují i další výzkumy (viz Daniš, 2018, str. 15). Jako jeden z důvodů uvádějí, že děti jsou obklopeny dostatkem podnětů a nemají čas se nudit (Daniš, 2018).

2.6.5 Spokojenost učitelů

Učitelé mají venku více možností se kreativně vyjádřit, dovoluje jim používat i jiné metody učení, než je běžné. Tím může být výuka zajímavější pro děti i pro vyučujícího. Učení venku prohlubuje jejich vztah s žáky, protože dává prostor se vzájemně lépe poznat. Je prevencí syndromu vyhoření, neboť poskytuje učitelům nadšení a energii z dobře odvedené práce a prostor pro osobní růst. Učitelé se shodují, že učení venku je mnohem náročnější, avšak že má smysl a tento způsob je naplňuje (Daniš, 2018).

2.6.6 Postoj k životnímu prostředí

Není žádným překvapením, že pobyt dětí v přírodě zlepšuje jejich environmentální senzitivitu. Prokazují to i studie vedené Rickinsonem, v Čechách Činčerou nebo Holcem (Daniš, 2018). Mnoho studií se shoduje na tom, že kontakt s přírodou v období dětství je zásadní pro budoucí vztah k ŽP. Svůj vliv na tento postoj má nepochybně i příklad rodičů, pedagogů a dalších blízkých osob v okolí dítěte, dále média a ekologicky zaměřené organizace. Již v roce 1980 Thomas Tanner zkoumal původ motivace aktivních ochránců přírody. Více než tři čtvrtiny dotazovaných uvedlo, že příčinou jejich chování je právě přímá zkušenost z období dětství (Daniš, 2016).

Výuka venku však nevede k lepšímu chování k přírodě automaticky. Aby tomu tak mohlo být, je nutné děti ke starostlivosti o životní i okolní prostředí, vést cíleně, dlouhodobě a kvalitně. Znalosti z oblasti environmentální výchovy potom mohou mít vliv na osobnost a osobní postoj dítěte (Daniš, 2018).

Několik doporučení pro větší kontakt dětí s přírodou:

- **Pokusme se venku trávit co nejvíce času** – hrou, učením, stravováním aj. Pěstujme rostliny uvnitř i venku pro krásu i užitek. Zapojme do péče děti.
- **Mluvme o potřebě kontaktu dětí s přírodou s ostatními lidmi.** Jen tak se může rozšířit povědomí o tom, jak důležitý má vliv na jejich rozvoj.
- **Dejme dětem prostor pro volnou hru v přírodě alespoň hodinu denně.** Dovolme jim se příjemně unavit přirozeným pohybem a množstvím zajímavých podnětů.
- **Hrajme s dětmi i hry, které potřebují pouze venkovní prostředí.** Objevujme, jaké možnosti nám příroda nabízí.

- **Zjistěme, co brání dětem častějšímu pobytu v přírodě a pokusme se je odstranit.** Bariéry mohou být psychologické, fyzické, organizační i legislativní (v rámci provozu MŠ) (Daniš, 2016).

3 Začlenění environmentální výchovy do vzdělávání

V dnešní době principy environmentální výchovy mají podporu ze strany státu. Je tomu tak od devadesátých let 20. století (Činčera, 2007). Pronikání EV do školy podporuje jak Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále MŠMT), tak Ministerstvo životního prostředí (dále MŽP). Vzniká řada dokumentů, které mají za cíl vytvořit z EV běžnou součást vzdělávání.

3.1 Strategické dokumenty EVVO v ČR

Státní politika v dnešní době je k ochraně životního prostředí a k environmentální výchově nakloněna a podporuje vzdělanost obyvatel v této oblasti. Řadou legislativních opatření byla EV zařazena do vzdělávacího procesu. Jedním ze stěžejních právních předpisů je **zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí**, ve znění pozdějších předpisů, § 16; dále **zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny**, ve znění pozdějších předpisů, který ukládá povinnost MŽP a MŠMT spolupracovat při realizaci ekologické výchovy a vzdělávání **nebo zákon č. 123/1998 Sb. §13 o právu na informace o životním prostředí**, ve znění změn zákony 132/2000 Sb., č. 6/ 2005 Sb., č. 413/2005 Sb. a č. 380/2009 Sb. EVVO je tedy obsažena ve velké skupině dokumentů, doporučení a předpisů. V této kapitole jsem se pro účely této práce soustředila především na stěžejní dokument, a to na Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v České republice (dále ČR).

3.1.1 Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v ČR

Státní program EVVO (dále SP EVVO) vznikl v roce 2000 z iniciativy pracovní skupiny Ministerstva životního prostředí, která je garantem EVVO v České republice. SP EVVO zajišťuje dlouhodobý rozvoj EVVO v České republice. Tento program se týká nejen výchovy a vzdělávání žáků, ale věnuje se také vzdělávání pedagogických pracovníků, neboť kvalita výuky EV závisí na znalostech učitelích, kteří ji dětem předávají. Program

má za cíl vzdělávat děti, mládež, pedagogy a odborné pracovníky v oblasti principů trvale udržitelného rozvoje, v oblasti problémů současné společnosti a v možnostech jejich řešení, vychovávat k environmentálně odpovědnému jednání. Kromě státních orgánů jsou do programu zapojeny kraje, obce, města, školy, střediska ekologické výchovy aj. Na jeho dodržování dohlíží meziresortní skupina ministerstva životního prostředí, která se zodpovídá vládě ČR. Skupina zajišťuje nejen kontrolu, ale i koordinaci a aktualizaci v oblasti EVVO.

Dokument také hovoří o požadavcích pro předškolní vzdělávání. Zdůrazňuje, že nejdůležitějším článkem ve výchově dítěte, a tedy i v předání návyků k ochraně ŽP, jsou rodiče. Dítě pak také získává informace z médií, dětských knih, osvětové akce, střediska EV a v neposlední řadě kvalita prostředí, ve kterém žije. Autoři dokumentu doporučují zařazovat EV do ŠVP, a tím budovat pozitivní vztah dětí k přírodnímu prostředí. Je zde kladen důraz na přímý kontakt se živou přírodou. Mateřské školy mohou využívat center environmentální výchovy nebo pořádat akce ve spolupráci s rodiči za tímto účelem.

V současné době je **aktuální Akční plán na léta 2019-2021 ke Státnímu programu environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty** a environmentálního poradenství na léta 2016-2025. Tento dokument vláda přijala 8. února 2019 a definuje činnosti, které mají zejména MŽP a MŠMT realizovat na podporu rozvoje systému EVVO a environmentálního poradenství v ČR.

3.2 Environmentální výchova v kurikulárních dokumentech předškolního vzdělávání

Environmentální výchova je cílený způsob, jak u dětí rozvíjet environmentální senzitivitu, která se jim v dospělém věku stane základem pro kladný k přírodnímu prostředí a zodpovědnému přístupu k němu. Jak uvádí Lébllová (2012), součástí těchto postojů by mělo být i to, aby se člověk uměl vzdát svého pohodlí ve prospěch budoucnosti naší planety. Toho si je vědomo i MŠMT, které zpracovalo následující metodický pokyn a prvky začlenilo i kurikulárních dokumentů škol.

3.2.1 Metodický pokyn MŠMT k zajištění environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v ČR

Metodický pokyn EVVO (dále jen MP EVVO) vydalo MŠMT v roce 2008. Jedná se o novelizaci metodického pokynu k EVVO č. j. 32 338/2000-22 z roku 2001, ke které došlo především z důvodu zavedení Rámcových vzdělávacích programů pro předškolní vzdělávání (dále RVP PV). Uskutečňuje se pomocí vždy tříletých akčních plánů, které zpracovává mezirezortní skupina EVVO, která náleží pod Ministerstvo životního prostředí (MŽP). Novější legislativa zdůrazňuje význam environmentální výchovy a více ho propojuje s dalšími dokumenty. Jde o doporučení pro zřizovatele a ředitele škol, jak konkrétně postupovat při realizaci environmentální výchovy a jejím zakotvení ve školní dokumentaci. Uvádí vhodné metody, nástroje a prostředky. Jejím úkolem je především podporovat EV na školách, a to vzděláváním v této oblasti, motivovat k návykům, které chrání životní prostředí a zdravému životnímu stylu. Snaží se o všestranný rozvoj klíčových kompetencí, které uvádí RVP v souvislosti s environmentální výchovou. Jedná se o kompetence k řešení problémů, komunikativní, sociální a personální, činnostní a občanské. Metodický pokyn stanovuje pozici koordinátora EVVO ve školách a definuje základní dokumenty, které se EVVO zabývají. Jsou to školní vzdělávací programy (ŠVP) a školní program EVVO, který může být součástí ŠVP.

3.2.2 Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (dále RVP PV) byl zaveden roku 2004 a byl již několikrát aktualizován (2016, 2017 a 2018). Je vytvořen v souladu se zákonem č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) a v souladu s kurikulární politikou vyplývající z Národního programu rozvoje vzdělávání v ČR (tzv. Bílá kniha). Zdůrazňuje rozvoj a provázanost klíčových kompetencí. Definuje *hlavní požadavky, podmínky a pravidla pro institucionální vzdělávání dětí předškolního věku* (RVP PV, 2017, s.5).

RVP PV rozděluje vzdělávací cíle do čtyř oblastí, kterými jsou rámcové cíle, klíčové kompetence, dílčí cíle a dílčí výstupy. Rámcové cíle a dílčí cíle jsou společně formulované jako **záměry**, klíčové kompetence a dílčí výstupy jako **výstupy**.

Rámcové cíle jsou záměry, které prostupují všemi činnostmi a jsou východiskem pro jakékoliv pedagogické působení, jehož výsledkem by mělo být dítě *s jedinečnou a relativně samostatnou osobností, schopnou (kompetentní, způsobilou) zvládat, pokud možno aktivně a s osobním uspokojením, takové nároky života, které jsou na ně běžně kladeny /.../, a zároveň i ty, které ho v budoucnu nevyhnutelně čekají* (RVP PV, 2017, s.10). Soustředí se tedy na osvojování hodnot, osobních postojů a rozvíjení jejich schopností a dovedností (tedy klíčových kompetencí).

Klíčové kompetence (dále KK) jsou definovány jako *soubory předpokládaných vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého jedince* (RVP PV, 2017, s.10). V předškolním věku děti získávají pro tyto kompetence základy a v jejich rozvoji pokračují v dalších životních etapách (celoživotní učení). KK chápeme jako **výstupy**, které jsou dále prakticky využitelné a činnostně zaměřené. Dítě by jimi mělo být vybaveno před zahájením školní docházky.

Vzdělávací obsah je hlavním nástrojem, pomocí kterého dochází k naplňování vzdělávacích záměrů a cílů. Vyjádřit ho lze jako „učivo“ a „očekávané výstupy“, ale je potřeba ho vnímat pouze jako oporu. Dělí se na pět vzájemně provázaných oblastí.

Každá ze **vzdělávacích oblastí** zahrnuje dílčí vzdělávací cíle, vzdělávací nabídku, očekávané výstupy a rizika. **Dílčí cíle** formulují záměr pedagoga jsou uskutečňovány prostřednictvím **vzdělávací nabídky**, kterou představuje soubor praktických i rozumových činností. Další složkou jsou **očekávané výstupy**, tedy dílčí výstupy vzdělávání, které možno nazvat také dosažitelné kompetence mající praktický charakter. Nutno podotknout, že jejich získání není pro děti předškolního věku závazné, ale každému dítěti je umožněno postupovat svým individuálním tempem. Před případným neúspěchem a konkrétními hrozbami v procesu vzdělávání varuje oblast **rizika**.

3.2.2.1 Ukotvení EVVO v dokumentaci mateřské školy

Realizace EV v mateřské škole je zakotvena v RVP PV a je tedy povinná. Principy environmentální výchovy se dotýkají všech vzdělávacích oblastí tak, aby vzdělávací obsah vedl k rozvoji klíčových kompetencí týkajících se složek společenských a stejnou mírou i přírodních. Základním dokumentem EVVO v mateřské škole je Školní vzdělávací program (dále ŠVP) nebo školní program EVVO, který může být součástí ŠVP. EVVO lze také začlenit do dokumentů jako je koncepce školy, školního řádu apod. (MP EVVO ČR, 2008).

3.2.2.2 Klíčové kompetence EVVO v RVP PV

Metodický pokyn EVVO říká, proces osvojování klíčových kompetencí by měl být obohacen o principy environmentální výchovy, které zahrnují budování vztahu mezi člověkem a životním prostředím (MP EVVO ČR, 2008, s. 2)

Mezi nejdůležitější klíčové kompetence, které rozvíjejí EVVO, patří **kompetence k řešení problémů, komunikativní, sociální a personální**. Tyto kompetence pomáhají aktivně rozvíjet kooperativní a komunikační dovednosti jako nástroje při hledání způsobů řešení a zároveň kritického posuzování a vyhodnocování informací souvisejícími s životním prostředím. Prostřednictvím **činnosti a občanské kompetence** děti získávají přímou zkušenost s přírodou, osvojují si praktické dovednosti a učí se vnímat v souvislostech, a to nejen v oboru biologie, ale i ekonomie či sociologie. Dále se oblast dotýká historie kvůli poučení z chyb, které lidstvo napáchalo nebo motivace k aktivní a kvalifikované obraně ŽP. V neposlední řadě vede k odpovědnosti a úctě k životu ve všech jeho formách, oceňování estetické stránky a budování kladného vztahu k přírodě (MP EVVO ČR, 2008).

Vzdělávací oblast, která se přímo věnuje EVVO, se nazývá **Dítě a svět**. Jejím záměrem je *založit u dítě elementární povědomí o okolním světě a jeho dění, o vlivu člověka na životní prostředí /.../ a vytvořit elementární základy pro otevřený a odpovědný postoj dítěte (člověka) k životnímu prostředí* (RVP PV, 2018, s. 27). Dílčími vzdělávacími cíli je seznamovat dítě s okolním prostředím a pomáhat mu k němu vytvářet kladný vztah; poznávat širší kulturní i technické prostředí, jeho pestrost a přeměny a přizpůsobovat se jim; porozumět důsledkům činů svých i druhých; pečovat o své okolí a vytvořit pocit sounáležitosti se světem a přírodou (RVP PV, 2018).

Shrnutí teoretické části

Teoretická část bakalářské práce počíná definicí výchozího pojmu, kterým je environmentální výchova. Vymezuje její cíle, principy a prostředky, pomocí kterých je uskutečňována. Dále se věnuje výrazům, které jsou s EV v těsné souvislosti. Jsou to například pojmy ekologie, výchova k udržitelnému rozvoji, globální výchova nebo permakultura. Také se zmiňuje o možných nástrahách, na které je třeba se připravit, aby mohl být zaručen hladký průběh EV. V poslední části druhé kapitoly rozepisuje konkrétní pozitiva pobytu venku, mezi které patří lepší fyzické a psychické schopnosti a zdravotní stav, lepší výsledky ve vzdělávacím procesu, ohleduplnější chování k druhým, spokojenost a motivovanost pedagogů a v neposlední řadě vyšší citlivost vůči ŽP. Třetí kapitola je věnována legislativním dokumentům, které podporují začlenění EV do průběhu vzdělávání. Jsou jimi především dokumenty jako Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v ČR; Metodický pokyn MŠMT k zajištění environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v ČR a Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. Teoretická část bakalářské práce tvoří základ, ze kterého vychází část empirická.

4 Rozvíjení environmentálního citění u dětí předškolního věku

Z teoretické části vyplývá, že probouzet v dětech vztah k přírodě není důležité pouze kvůli přírodě samotné, ale že pobyt v přírodě má vliv i na kvalitu rozvoje a osobnosti dítěte. Nejenom, že příroda potřebuje naše citlivé jednání, ale i my potřebujeme s ní mít úzký citový vztah. Následující sborník „Pusťme děti do přírody“ obsahuje náměty aktivit, které mohou sloužit pedagogům MŠ jako inspirace při naplňování pokynů RVP PV a dalších vládních dokumentů hovořících o rozvíjení senzitivity ke svému okolí a přírodě.

4.1 Sborník aktivit „Pusťme děti do přírody“

Katalog činností obsahuje celkem dvacet aktivit, které jsou rozděleny podle ročních období. Činnosti se vždy snaží věnovat tomu, co v daném období příroda nabízí a sledovat tak její proměny.

V aktivitách se uplatňuje třífázový model učení, tedy evokace, uvědomění a reflexe. Evokace je zde nazvána jako motivace, uvědomění jako organizace, slovo reflexe bylo zachováno. Každá aktivita je přímo spojena s obsahem RVP PV, neboť popisuje cíl, klíčové kompetence a vzdělávací oblasti, kterých se aktivita dotýká. Dále metody a formy výuky a další organizační pokyny. U činností, které byly **zrealizovány, tedy zima a jaro**, je popis zakončen zhodnocením průběhu.

4.1.1 Stanovení cílů

Hlavní cíl, který spojuje všechny aktivity, je **rozvíjení environmentální senzitivity** u dětí předškolního věku. Snaží se o to především **přímým kontaktem se živou i neživou přírodou**. Většina aktivit je proto navržena tak, aby vyžadovala pobyt ve venkovním prostředí. Tímto způsob mohou děti autentičtěji vnímat přírodní jevy a rozmanitost, a učit se tomu přizpůsobovat. Dalším stanoveným kritériem je, že činnosti jsou uskutečnitelné **v mateřské škole s běžným** organizačním uspořádáním a vybavením.

4.1.2 Charakteristika mateřské školy

Činnosti byly uskutečněny v zimě v termínu 21. ledna - 1. února 2019 a na jaře 8. – 12. března 2019 v mateřské škole U koupaliště, kam jsem v tyto dny docházela denně na ranní směnu. Mateřská škola se nachází v menším městě (15 000 obyvatel) Česká Třebová ve Východních Čechách. Svoji činnost započala roku 1982. Jedná se o státní školu se třemi homogenními třídami po 28 dětech. Zřizovatelem je místní městský úřad,

za chod odpovídá ředitelka. Provoz MŠ je od 6.15 do 16.00. Služeb MŠ využívají převážně děti z České Třebové, ale i z okolních vesnic. Prostory jsou nově zrekonstruované a škola má k dispozici rozsáhlou zahradu s herními prvky. Budova MŠ se nachází na okraji města v blízkosti přírody (les, ohrada se stádem ovcí apod.). V MŠ jsou také zaměstnány paní školnice, uklízečka a kuchařka, které společně zajišťují chod MŠ. ŠVP PV MŠ je nazván Klíček a definují ho tyto čtyři body: 1. Zajímavá školka, do které chodí rád každý kluk i holka; 2. Do „klíčku“ chodíme, o světě se učíme, cvičíme, kreslíme, zpíváme i s kamarády zlobíme; 3. Jaro, léto, podzim, zima, v naší školce je nám vždycky prima; 4. Máme se rádi, jsme všichni kamarádi, jsme tu celý den a každý tu je spokojen. Plán je vypracován pro období tří let a probíhá od letošního školního roku 2018-2019. Jeho hlavním cílem je rozvoj originality dítěte a podpora při vzdělávání zdravých i zdravotně či sociálně oslabených dětí. MŠ také nabízí zájmové činnosti jako je kroužek hry na flétnu, angličtina nebo Předškoláček. Děti dále mohou navštěvovat plavecký výcvik nebo divadelní představení. Mateřská škola má dobrou pověst a rodiče o ní jeví zájem.

Byla jsem přidělena do třídy Ježečků, kam dochází 28 dětí ve věku od 4 do 7 let, ale nejčastěji předškolního věku. Jednalo se o třídu s ustálenými kolektivními vztahy, poměr chlapců a dívek byl vyrovnaný. Do třídy běžně dochází i jeden integrovaný chlapec, ale v době mé praxe zde nebyl přítomen z důvodu nemoci. Klima třídy se jevilo jako radostné, přívětivé, přátelské a s jasně nastavenými hranicemi. O děti se starají dvě paní učitelky, obě ve dvousměnném provozu, a asistentka pedagoga. Materiální vybavení třídy bylo dostačující. Hračky jsou uloženy v otevřených policích, děti mají k dispozici dostatek výtvarných potřeb, knih, didaktických pomůcek i her.

4.1.3 Realizace vybraných aktivit na rozvoj environmentální senzitivity

ZIMA

PŘÍBĚH SNĚHOVÉ VLOČKY

Cíl: rozvoj vztahu k intelektuálním činnostem, pozorování fyzikálního jevu

Klíčové kompetence: kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní

Vzdělávací oblasti:

- *Dítě a jeho psychika (poznávací schopnosti, představivost)* – rozvoj, zpřesňování a kultivace smyslového vnímání, rozvoj pozornosti; posilování přirozeně poznávacích citů; vytváření pozitivního vztahu k intelektuálním činnostem
- *Dítě a svět* – seznamování s místem a prostředím, ve kterém dítě žije, vytváření pozitivního vztahu k němu; vytváření širšího povědomí o přírodním prostředí, o jeho rozmanitosti, vývoji a neustálých proměnách; vytvoření povědomí o vlastní sounáležitosti se světem, se živou a neživou přírodou

Prostředí: třída, zahrada

Věk: 4-6 let

Počet dětí: 5-20

Časová dotace: 1 týden

Pomůcky: kuchyňská sůl, nit, plyšový drát, bavlnka, průhledná nádoba, korálek, špejle, miska, voda, dětské lupy a mikroskopy

Metody výuky: rozhovor, pozorování, laborování

Formy výuky: individualizovaná, hromadná

Motivace: Sněhová vločka je pro vědce stále velkou záhadou. Nikdo nedokáže přesně vysvětlit, jak je možné, jak přesně vzniká a že každá k nim je jiná. Víme o ní ale například to, že jde o pevné skupenství vody vytvořené ve vzduchu (atmosféře), má vždy šest stran a jejich tvar určuje především teplota. My se dnes tomuto malému ledovému zázraku pokusíme alespoň trochu přijít na kloub.

Organizace:

- 1) Na úvod děti shromáždíme kolem monitoru počítače a po krátkém úvodu jim pustíme *video*, ze kterého bude patrné, jak vzniká vločka a ukážeme několik obrázků *vloček pod mikroskopem*.
- 2) Následně se děti postaví kolem stolu, na kterém paní učitelka bude mít připravené pomůcky k tomu, aby s dětmi mohla *zahájit pokus s krystalizací soli*. Vysvětlí dětem, že krystaly soli se k sobě vážou podobně jako krystaly ledu a na tomto pokusu si tento proces zkusíme demonstrovat. *Za asistence dětí* tedy do průhledné nádoby s teplou vodou, která je plná do poloviny, nasypeme kuchyňskou sůl a

mícháme. Vytvoříme nasycený roztok. Do poloviny špejle přivážeme bavlnku s korálkem na konci jako závažím. Špejli položíme na hrdlo lahve, provázek ponoříme.

- 3) Pokus můžeme zkusit i s *jinými podmínkami*. Nasycený slaný roztok nalijeme do mělké misky a na jeho dno položíme plyšový drátek.
- 4) Obě nádoby *umístíme* na světlé a teplé místo, například k topení. Tím se proces vypařování urychlí. První krystaly budou vidět nejdříve za dva dny. Růst krystalů *sledujeme* v průběhu celého týdne.
- 5) Na aktivitu navážeme při *pobytu venku*, kdy dětem poskytneme dětské lupy a dětské mikroskopy a prostor k vlastnímu zkoumání a objevování. Pokud nám bude počasí přát, děti mohou pozorovat *skutečné krystaly ledu*, zkoumat jejich vlastnosti a originální strukturu.

Reflexe:

Zpětná vazba v tomto případě probíhala dvakrát, na každou činnost zvlášť. Na pozorování proběhla bezprostředně po aktivitě. Děti se postavily do kruhu a každý měl prostor říci, jestli ho něco překvapilo nebo mu udělalo radost. Následně jsme použily metodu „teploměru“, kdy jedna strana prostoru představovala mínus, druhá plus. Děti se postavily na pomyslné stupnici teploměru blíže k té „teplotě“, která podle nich průběh této aktivity nejlépe vystihuje.

Reflexe na pokus s krystalizací mohla proběhnout až po jeho dokončení, což bylo za tři dny od zahájení, doporučuji však nechat experiment probíhat až týden. Shromáždili jsme se kolem nádob a porovnávali jsme rozdíly, jak vypadaly před a po uplynutí času. Vzájemně si řekli všechny dojmy a postřehy, které jsme za dobu pozorování získaly.

Zdroj: vlastní

Zhodnocení průběhu:

Obrázky, a zvláště video znázorňující růst vloček pod mikroskopem, děti nadchly. Na průběh krystalizace se děti nejčastěji chodily dívat ráno při příchodu nebo po pobytu venku a pečlivě pozorovaly, jak krystaly postupně rostly a zvětšovaly se. V průběhu týdne jsem musela zavést pravidlo, aby však pozorovaly pouze očima a nedotýkaly se ani stolku, na kterém byly nádoby umístěny. Krystaly jsou totiž velmi křehké a pokus by se mohl velmi jednoduše zničit. Největší úspěch však mělo pozorování ledových krystalů

na zahradě mateřské školy. Svůj podíl na tom mělo jisté štěstí, díky kterému byly ideální podmínky na vznik krystalů (teplota, vlhkost vzduchu, vítr aj.). Chvíli sice některým trvalo, než se naučily zacházet s dětským mikroskopem, jakmile na to ale přišly, nadšeně za mnou běhaly a oznamovaly mi, kde všude jsou „krystalky“. Druhý den jsem proto na přání dětí lupy a mikroskopy vzala ven také.

Fotodokumentace: viz Příloha – Obr. č. 1 a č. 2

PANÍ ZIMA PRAVÍ „HLÍDEJ SI SVÉ ZDRAVÍ“

Cíl: seznámení s léčivými bylinami a jejich účinky, osvojení si poznatků a dovedností důležitých k podpoře zdraví a prevenci

Klíčové kompetence: kompetence k učení, kompetence komunikativní

Vzdělávací oblasti:

- *Dítě a jeho tělo* – rozvoj a užívání všech smyslů, osvojení si poznatků o těle a zdraví, osvojení si poznatků a dovedností důležitých k podpoře zdraví, vytváření zdravých životních návyků a postojů jako základů zdravého životního stylu
- *Dítě a jeho psychika* – rozvoj komunikativních dovedností; rozvoj, zpřesňování a kultivace smyslového vnímání, vytváření základů pro práci s informacemi
- *Dítě a svět* – seznamování s místem a prostředím, ve kterém dítě žije, vytváření pozitivního vztahu k němu; rozvoj schopnosti přizpůsobovat se podmínkám

Prostředí: třída

Věk: 3-6 let

Počet dětí: 5-20

Časová dotace: 45 minut

Pomůcky: sušený šípek a heřmánek, naběračka, 2 větší nádoby, lžice, sítko, med, citrón, kniha Pohádky z pařezové chaloupky od Václava Čtvrťka, atlas rostlin

Metody výuky: vyprávění, rozhovor, práce s obrazem, manipulování, produkční metoda

Formy výuky: hromadná

Motivace: Zima je obdobím, kdy je lehké prochladnout a dostat rýmu, kašel nebo chřipku. Jsou ale způsoby, jak na tyto neduhy vyzrát a vyhnout se jim. Jak takové rýmě

předcházet, věděli i dva mužíčkové z Pařezové chaloupky, proto si jejich příběh s názvem „Jak Křemílek s Vochomůrkou vařili šípkový čaj“ přečteme.

Organizace:

- 1) Děti sedí v komunitním kruhu na koberci. Po úvodní motivaci paní učitelka přečte výše zmíněnou *pohádku* (s lehkou úpravou, protože v původní verzi se příběh odehrává na jaře).
- 2) Po přečtení pohádky dětem klademe otázky, aby si ujasnily její děj (Který se skřítků měl rýmu? Čaj z jaké rostliny Vochomůrku uzdravil? Proč měl Vochomůrka rýmu? Jak se jmenovala víla bydlící ve květu růže šípkové?) Následuje *rozhovor na téma „Zdraví a prevence“*. Děti se samy pokusí definovat opatření, která nám pomáhají se vyhnout chorobě (teple se oblékat, jíst jídlo obsahující vitamíny, nepít studené nápoje, mít dobrou náladu aj.).
- 3) Poté paní učitelka dětem po kruhu pošle sáček se *sušenými květy heřmánku* a druhý s plody *šípku*. Děti mají za úkol si k nim přivonět a přijít na to, o jaké bylinky se jedná. Správnou odpověď si společně řekneme, až se oba čaje dostanou ke všem dětem.
- 4) Dále si ukážeme, jak tyto rostliny vypadají v přírodě. Pomoci nám k tomu může například *atlas rostlin*. Také si povíme, jaké *účinky* tyto rostliny mají.
(Heřmánek je vhodný téměř na jakékoliv potíže. Působí protizánětlivě, proti bolesti, urychluje hojení ran, pomáhá při pocitech úzkosti a žaludečních či střevních potížích. Sbírá se květ, ze kterého se mohou připravovat čaje, koupele, oleje, masti nebo se může inhalovat (Kotbelář J, Endris Z. 1981).)
(Plody šípku jsou zdrojem vitamínu C. Kromě čaje z něho můžeme připravovat víno, marmelády, sirupy nebo omáčky. Sbírá se po prvních podzimních mrazech).
- 5) V poslední části se dostáváme k samotné *přípravě léčivého výluhu*. Do předem připravených nádob děti nasypou sušené květy heřmánku a plody šípku. Paní učitelka do těchto nádob nalije horkou vodu (dbáme na bezpečnost). Můžeme zakrýt pokličkou, aby prospěšné látky nevysublimovaly pryč. Po vylouhování čaj dochutíme medem a citrónovou šťávou a každému nalijeme podle jeho přání. Děti se s hrnečkem posadí ke stolu na své místo. Zkusí ochutnat oba z těchto čajů.

Reflexe:

Po konzumaci čaje proběhla zpětná vazba. Děti se hlásily na otázky typu: Kdo ochutnal alespoň jeden čaj? Kdo oba? Doporučuji nezapomenout všechny snahy ocenit pochvalou. Dále jsem se ptala, koho překvapila chuť čaje, ať už pozitivně, či negativně, a jestli se dozvěděly něco nového. Snažila jsem se o to, aby každé z dětí dostalo prostor odpovědět alespoň na jednu z těchto otázek před ostatními. Na závěr byla použita metoda Emotikonů, při které děti vyjádří svým výrazem ve tváři, jak je průběh této aktivity zaujal a naplňoval.

Zdroj: vlastní

Zhodnocení průběhu:

Relativně obyčejná aktivita, jako je vaření čaje, u dětí měla úspěch především díky aktivitám, které tomu předcházely. Pohádka, čichová zkouška, a především zajímavé informace o bylinách, udělaly z konzumace čaje něco neobvyklého. Některé děti nechtěli čaj ochutnat, protože je odpuzovala smítka, která ve výluhu občas plavala, přestože jsem čaj nalívala přes sítko. Po vzoru ostatních ale většina své předsudky překonala a ochutnala alespoň jeden z nich. Při pití si navzájem děti sdělovaly, k čemu je jaká bylina dobrá a že teď už nebudou nemocní.

KRMENÍ PRO PTÁKY

Cíl: rozvoj úcty k životu ve všech jeho formách, seznámení s životem našich ptáků

Klíčové kompetence: kompetence k učení, kompetence komunikativní, personální kompetence

Vzdělávací oblasti:

- *Dítě a jeho psychika* – rozvoj řečových schopností a jazykových dovedností receptivních i produktivních
- *Dítě a svět* – seznamování s místem a prostředím, ve kterém dítě žije, vytváření pozitivního vztahu k němu; osvojení si poznatků a dovedností potřebných k vykonávání jednoduchých činností v péči o okolí, rozvoj úcty k životu ve všech jeho formách; vytvoření povědomí o sounáležitosti se světem, se živou a neživou přírodou

Prostředí: třída, zahrada mateřské školy

Věk: 3-6 let

Počet dětí: 5-20

Časová dotace: 1,5 hodiny

Pomůcky: papírové ruličky, 100% rostlinný tuk, směs semen, příborové nože, jutový provázek, píseň Kdo to ťuká na okénko od Jaroslavy Horáčkové (například v Doremi I), klavír, sáček se skořápkami od pistácií, skořápky od vlašských ořechů

Metody výuky: rozhovor, vyprávění, produkční metoda, pozorování

Formy výuky: individualizovaná, hromadná

Motivace: Zima je pro ptáky (i další zvířata) náročným obdobím, neboť musí počítat s tím, že množství dostupné potravy se rapidně sníží. Někteří ptáci tento problém řeší tím, že odletí do teplých krajín, jiní tu ale zůstávají. Jsou to především ptáci, kteří se živí semeny nebo rostlinnou potravou. Jedním z nich je vrabec domácí a sýkora koňadra, o kterých se zpívá v písni od Jaroslavy Horáčkové.

Kdo to ťuká na okénko

Jaroslava Horáčková

*1. Kdo to ťuká na okénko? Malý vrabeček.
Prosí chudák, ať mu dáme aspoň drobeček.*

*R: Nejsme lakomí, každý z nás to ví,
že když právě zima vládne, ptáci hladoví.
Nejsme lakomí, každý z nás to ví,
že když právě zima vládne, ptáci hladoví.*

*2. Od snídaně doma máme plno drobečků
na okno je nasypáme, počkej vrabečku.*

*3. Kdo to ťuká na okénko? Je to sýkorka.
Je jí zima, zaletěla přímo do dvorka.*

Organizace:

- 1) Činnost začneme u klavíru. Paní učitelka děti posadí u klavíru tak, aby na všechny viděla a zároveň kolem sebe měly dostatek prostoru. Následuje krátký **rozhovor**, kdy se paní učitelka dětí ptá, jestli vědí, jak si počínají ptáci v zimě (odlétají, zůstávají), čím se ti zůstávající živí (semena, kůra, brouci pod kůrou aj.) a jací ptáci u nás tedy zůstávají.
- 2) Mezi ptáky, které můžeme u nás v zimě vidět, patří sýkory (modřinka, koňadra, úhelníček, babka), strakapoud velký, červenka obecná, zvonek zelený nebo hýl obecný. Paní učitelka o každém řekne několik **základních a zajímavých informací** o zhruba pěti ptácích a svůj výklad podpoří **obrázky**. Děti pak zkusí říct, co si o jakém ptáku zapamatovaly.

sýkora modřinka – má ráda tučnou potravu, váží jenom 10 g

zvonek zelený – hašteřivý, tvrdý zobák na suché plody

červenka obecná – létají po jedné, pěvec, má bojovnou povahu

strakapoud velký – nejraději má semena jehličnatých stromů (místo toho tuk a arašídy)

brhlik lesní – semena si z krmítka odnáší a schovává do štěrbin v kůře na horší časy

- 3) Dále si **zazpíváme píseň** Kdo to ťuká na okénko: Paní učitelka zpěv doprovodí klavírem. a děti ozvučnými předměty. Mohou ťukat skořápkami od vlašských ořechů, chrastit sáčkem se skořápkami od pistácií nebo ťukat minidřívky z dětského dřevěného instrumentáře. Protože se bude jednat pro děti o novou píseň, paní učitelka ji nejprve zazpívá sama, pak ji zazpívá za doprovodu ozvučených předmětů a naposled si ji zazpívají i děti.
- 4) Následuje přesun ke stolečkům, kde je již připravený materiál **na výrobu závěsu na krmení** ptáků. Každé dítě si papírovou ruličku namaže 100 % rostlinných tukem (tuk živočišného původu pro ptáky není přirozená potrava) a takto bohatě potřenou ruličku důkladně obalí v ptačím zobu. Aby se krmení dalo zavěsit kamkoliv na strom, jeho středem provlečeme jutový provázek.
- 5) Pak už jenom zbývá při pobytu **venku ruličky rozvěsit** na okolní stromy **a pozorovat**, jestli kterým ptákům naše svačina zachutná.

Reflexe:

Při reflexi, která proběhla při pobytu venku po rozvěšení krmení na stromy, se děti pokusily rozpomenout na informace o ptácích, kteří u nás zůstávají a jak si počínají, aby zimu přežili. Dále jsem na zemi položila karty znázorňující jednotlivé body dnešního programu (výklad informací, zpěv s nástroji, výroba krmení, pobyt venku). Úkolem dětí bylo postavit se k té činnosti, u které se cítily nejlépe. Svůj názor dostal každý prostor objasnit.

Inspirace:

OFTRING, Bärbel (2014). *Objevujeme přírodu: pro děti a rodiče*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5139-9.

LIŠKOVÁ, Marie (2015). *Do-re-mi 1: zpěvník pro předškoláčky*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, akciová společnost. ISBN 978-80-7235-554-9.

Učíme se venku (2018). *Krmítko*.

Zhodnocení průběhu:

Informace o životě ptáků jsem se snažila říkat co nejvíce poutavě a ke každému tvoru pouze 2-3 informace. Děti mě napjatě poslouchaly i díky tomu, že jsem pomocí obrázků „povahové rysy“ ptáků mírně dramatizovala. U zpěvu písničky vydržely být pozorné, protože každé z nich dostalo do ruky nějaký nástroj. Bylo to možné díky tomu, že tyto ozvučné předměty nevydávají příliš hlasité zvuky. Při výrobě krmení potřebovaly mírně pomoci při mazání roliček, s obalováním neměly potíže ani ti nejmenší. Semínka na vrstvě tuku držela dobře. Při reflexi nejčastěji děti oceňovaly zpěv písničky a výrobu krmení.

Fotodokumentace: viz Příloha – Obr. č. 4

VÍTR FIČÍ NA JEHLIČÍ

Cíl: výtvarný experiment s přírodními materiály, seznámení s atmosférickým jevem, relaxace

Klíčové kompetence: kompetence k učení, kompetence komunikativní, sociální a personální kompetence

Vzdělávací oblasti:

- *Dítě a jeho tělo* – rozvoj jemné motoriky
- *Dítě a jeho psychika* – rozvoj řečových schopností a jazykových dovedností, rozvoj tvořivosti; rozvoj poznatků, schopností a dovedností umožňující pocity, získané dojmy a prožitky vyjádřit
- *Dítě a svět* – vytváření širšího povědomí o přírodním prostředí, o jeho rozmanitosti, vývoji a neustálých proměnách

Prostředí: venkovní prostory, třída

Věk: 3-6 let

Počet dětí: 5-20

Časová dotace: 40 minut

Pomůcky: přírodní materiál (větvě jehličnatých stromů, peří, holé větve), temperové barvy (tmavě zelená, bílá, hnědá), štětce, bílé čtvrtky, ochranné ubrusy, zvuky větru, emoční karty

Metody výuky: brainstorming, experimentování (produkční metoda)

Formy výuky: individualizovaná, hromadná

Motivace: V zimě často fouká vítr, který ohýbá, cloumá nebo jen tak si pohrává s větvemi stromů. Zkusíme se na chvíli proměnit v takový zimní vítr a rozhybat několik větviček namočených v barvě. Necháme se překvapit, jakou stopu za sebou zanechají.

Organizace:

- 1) Děti se *posadí ke stolům*, každý má před sebou bílou čtvrtku, štětec a temperové barvy v kelímkách. K dispozici je pouze omezené barevné spektrum skládající se z bílé (sníh), hnědé (strom) a zelené (větve). Než začneme výtvarnou část programu, zkusíme společně **popsat vlastnosti větru** (brainstorming), který vnímáme především hmatem, případně čichem. Vítr tedy může být něžný a mírný (vánek), silný a prudký (vichr), hravý (bere lidem čepice, hraje si s listy), užitečný (opyluje některé rostliny), nebezpečný (závěje, blizardy), teplý nebo studený. Zimní vítr bývá nejčastěji ostrý, studený a nese s sebou změnu počasí.
- 2) Poté paní učitelka dětem představí přírodní materiál, který před sebou mají k dispozici. Jsou to větve z různých stromů, jehličnatých i listnatých (bez listů),

peříčka aj. Paní učitelka dětem řekne, že se *proměníme v takový zimní vítr* a zkusíme si, jaké by to bylo, kdyby větve, se kterými si vítr hraje, byly namočené v barvě a zanechávaly na sněhu (čtvrtce) stopy. Každý si může vybrat, jaké vlastnosti jeho vítr bude mít.

- 3) Jako *podkres* při *malování* pustíme zvuky reálného větru a dáme dětem pokyn k malování. Děti berou do ruky přírodní materiál, který namáčí do barvy nebo potírají štětcem. Na papír mohou tiskat, ťupkat nebo ho lehce hladit. Sledují, jak se barvy na papíře prolínají.
- 4) Hotový obrázek dáme uschnout do stojanu. Děti se zapojí do úklidu. Práce může zůstat takto, tedy jen na bázi experimentu nebo ho *můžeme použít* jako podklad pro další tvorbu a dokreslit na něj například tuží ptáky či jiná zvířata.

Reflexe:

Děti se postavily do kruhu. Doprostřed jsem rozmístila emoční karty a dala pokyn, aby si děti nejprve všechny karty ze svého místa prohlédly a na tlesknutí se postavily k té kartě, která nejlépe vystihla jejich náladu při tvorbě obrázku. Potom jsem děti požádala, aby se posadily do komunitního kruhu a posla jsem větvičku. Mluvil jen ten, kdo ji měl v ruce. Ostatním mohl prozradit, jaké vlastnosti měl jeho vítr a proč si vybral právě tuto emoční kartu.

Inspirace: Pinterest (2012). *Make Your Own Felt Nativity Story with this FREE Felt Nativity Template.*

Zhodnocení průběhu:

Samotný proces malování nezabral více jak deset minut. K většímu ponoření do aktivity a k propracování obrázku pomohla hudba, která byla puštěna do pozadí. Některé děti si ze začátku nevěděli rady s tím, že nemají jasné zadání, jak má vypadat výsledek. Po chvíli, ale pochopily, že vzhled není v tomto případě klíčový a že jde především o prožitek z tvorby. Většina dětí se po aktivitě cítila spokojeně. Činnost měla relaxační účinky.

Fotodokumentace: viz Příloha – Obr. č. 3

LEDOVÁ POLÁRNÍ ZÁŘE

Cíl: výtvarný experiment; vytváření povědomí o širším přírodním a kulturním prostředí, o jeho rozmanitosti

Klíčové kompetence: kompetence k učení, kompetence komunikativní, sociální a personální kompetence

Vzdělávací oblasti:

- *Dítě a jeho tělo* – rozvoj pohybových schopností a zdokonalování dovedností v oblasti hrubé motoriky
- *Dítě a jeho psychika* – rozvoj řečových schopností a jazykových dovedností, posilování přirozeně poznávacích citů, rozvoj tvořivosti, vytváření pozitivního vztahu k intelektuálnímu činnostem a k učení, vytváření základů pro práci s informacemi
- *Dítě a ten druhý* – rozvoj kooperativních dovedností
- *Dítě a společnost* – vytváření povědomí o existenci ostatních kultur a národností
- *Dítě a svět* – vytváření povědomí o širším přírodním a kulturním prostředí, o jeho rozmanitosti, poznávání jiných kultur, vytvoření povědomí o sounáležitosti se světem

Prostředí: třída, venkovní prostory v okolí školy (zahrada, popř. les, louka)

Věk: 3-6 let

Počet dětí: 5-15

Časová dotace: 1,5 hodiny

Pomůcky: zamražená voda obarvená potravinářským barvivem s rukojetí (např. ve formě na nanuky), tablet, glóbus, bílé čtvrtky, lano, papírové utěrky

Metody výuky: výuka dramatem, vyprávění, experimentování, výuka podporovaná počítačem

Formy výuky: individualizovaná, hromadná

Motivace: Na naší planetě Zemi jsou místa, kde zima trvá déle než u nás a je mnohem silnější. Jedním z nich je Grónsko. (Jaromír Nohavica o ní složil dětem známou píseň Daleko na severu je Grónská zem). Můžeme tu potkat lední medvědy, polární lišky, velryby nebo Inuity, to jsou lidé. Většinu roku je vše bílé. Pláně, zamrzlé moře i kožichy

zvířat. Jednou za čas se však na obloze objeví zvláštní úkaz, který se nazývá polární záře. A my se za ní dnes vypravíme.

Organizace:

- 1) Abychom si s dětmi mohly povídat o Grónsku, nejprve se tam musíme přesunout. Protože Grónsko je obklopeno mořem, nejjednodušší způsob dopravy bude loď. **Lod'** nám pro tyto účely bude představovat lano se svázanými konci. Děti se postaví do kruhu z lana a ti na kraji ho uchopí ve výšce pasu. Všichni se postaví čelem k paní učitelce stojící též v kruhu, která bude představovat kapitána. Pomalými kroky s nimi obejde třídu a při tom je bude upozorňovat, co vše se kolem nich děje (narativní pantomima) – v dálce plují velryby, kterým máváme, o trup lodi narážení kry, fouká vítr a kymácí s lodí atd.
- 2) Po úspěšné plavbě děti přivítáme v Grónsku a posadíme je do komunitním kruhu. **Vyprávění o Grónsku** začneme tím, že ho po úvodní motivaci dětem ukážeme na **glóbusu**. Vysvětlíme dětem, že je tam větší zima kvůli tomu, že zde nedopadá takové množství slunečních paprsků jako na rovníku.
- 3) Dále dětem vypráví o **zvířatech**, která tam žijí. Svůj výklad doplňuje obrázky (vytištěnými nebo na tabletu). Děti zkusí přijít na to, proč má většina z nich bílou srst (maskování). Paní učitelka je doplní, že tomu tak není celý rok, jen v období, kdy je sníh. Ujasníme si, že lední medvěd a tučňák se nikdy nemohou potkat, protože žijí na opačných polokoulích. K větší názornosti opět použije glóbus.
- 4) Další informace se budou týkat lidí, kteří zde žijí. Říkají si **Inuité**, označení Eskymáci je pro ně údajně hanlivé. Živí se převážně rybolovem, k přesunům používají sáně tažené psi a když se vydají na lov, staví si ze sněhu iglú místo stanu. Paní učitelka vše, o čem vypráví, ukazuje *na obrázcích*.
- 5) V Grónsku ale není vše pouze bílé. Když jsou správné podmínky, mohou se Inuité kochat **polární září**, jejíž vznik souvisí s prouděním slunečního větru a magnetickým polem Země. Paní učitelka dětem ukáže volně dostupné *video*, ze kterého je patrná krása polární záře.
- 6) Po tomto motivačním videu se s dětmi přemístí ke stolům. Paní učitelka pomocí horké vody uvolní z forem **ledové kostky obarvené potravinářskými barvami**, opatřené chytem. Každé dítě má k dispozici bílou čtvrtku, na kterou má barevným ledem znázornit polární záři. Doporučuji pracovat rychleji, aby led příliš neroztál, a mít připravené papírové utěrky.

Reflexe:

Při závěrečné zpětné vazbě se jsem se dětí zeptala, co nového se dnes dozvěděly, jaká informace jim přišla nejzajímavější a jestli by takovou zemi chtěly navštívit. Dále pak metodou palců se mohly vyjádřit k pocitům, které měly v průběhu malování polární záře. Palec nahoru znázorňoval kladné pocity, dolů negativní a vodorovná pozice neutrální.

Inspirace: Pinterest (2016). *Painting With Ice-Make Your own Ice Paint.*

Zhodnocení průběhu:

„Výlet do Grónska“ děti velmi bavil. Po „přesunu lodí“ byly dobře motivované pro další práci. Při mém vyprávění o této zemi mě překvapilo, jak pozorně mě poslouchaly a vnímaly nové informace. Úspěch mělo i video znázorňující polární záři. Malování ledem byla aktivita převážně s cílem vyzkoušet si netradiční techniku, což se podařilo. Reprezentativnost výtvaru cílem nebyla. Aktivita zaujala i děti, které obvykle výtvarné činnosti příliš nezajímají. Celkově bych průběh této aktivity hodnotila kladně a v budoucnu bych toto téma ráda rozpracovala do více činností.

Fotodokumentace: viz Příloha – Obr. č. 5

JARO**JARNÍ OBRAZY**

Cíl: pozorování změn v přírodě po zimě v okolí školy a jejich dokumentace, rozvoj tvořivosti

Klíčové kompetence: kompetence k učení, kompetence komunikativní, personální kompetence

Vzdělávací oblasti:

- *Dítě a jeho tělo* – rozvoj jemné motoriky (koordinace ruky a oka)
- *Dítě a jeho psychika (poznávací schopnosti, představivost)* – rozvoj tvořivosti, posilování přirozených poznávacích citů
- *Dítě a svět* – seznamování s místem a prostředím, ve kterém dítě žije, vytváření pozitivního vztahu k němu; vytváření širšího povědomí o přírodním prostředí, o

jeho rozmanitosti, vývoji a neustálých proměnách; rozvoj úcty k životu ve všech jeho formách

Prostředí: třída, venkovní prostory v okolí školy (zahrada, popř. les, louka)

Věk: 3-6 let

Počet dětí: 5-20

Časová dotace: 1,5 hodiny

Pomůcky: kartonové rámečky 30 x 21 cm (A4), fotoaparát, obrázky rostlin, hnědé fixy, pastelky, papíry, tvrdé desky (jako podložka pod papír), podsedáky

Metody výuky: rozhovor, produkční metoda, pozorování

Formy výuky: individualizovaná, hromadná

Motivace: Na jaře se objevují rostliny, které můžeme spatřit pouze v tomto období. Říká se jim také „*poslové jara*“. Patří mezi ně sasanka hajní, orsej jarní, jaterník podléška, prvosenka jarní, violka vonná, podběl lékařský, sněženka podsněžník nebo bledule jarní. Protože doba, kdy tyto květiny můžeme pozorovat, je velmi krátká, musíme si ji co nejvíce užít. Zkusíme také tyto krásné jarní scenérie zdokumentovat.

Jaro

František Hrubín

*Táta včera na venku
našel první sněženku,
vedle petrklíč,
zima už je pryč.*

Organizace:

- 1) Činnost začneme **ve třídě rozhovorem** o tom, jaké změny můžeme v jarní přírodě pozorovat (ptáci se vracejí, rodí se mláďata, příroda se probouzí k životu a vše pučí a začíná se zelenat, včely mají napilno...). Dnes se zaměříme na rostliny, které jsou k vidění pouze v tomto období. Paní učitelka se zeptá, jestli nějaké květiny znají a pokud ano, jaké. Má připravené obrázky květin pro větší názornost. Protože toto období je velmi krásné, ale také krátké,

zkusíme ho společně co nejlépe zaznamenat. Upozorníme děti také na to, že na jaře by se *rostliny neměly trhat*, protože jejich nektar je jedinou potravou pro hladové včely.

- 2) Rozdáme dětem předem připravené *rámečky* vyřezané z kartonů, které představují rám obrazu. Děti si je mohou libovolným vzorek *ozdobit*, ale pouze hnědou fixou, další barvy by odváděly pozornost od budoucího „obrazu“.
- 3) V dalším kroku nás čeká *výzkumná výprava* na zahradu mateřské školy, případně na louku či do lesa, kde dětem můžeme dovolit volný pohyb. Děti si s sebou *nezapomenou vzít své rámy*. Než dětem dovolíme, aby začaly hledat místo pro obraz, přesně si stanovíme hranice prostoru, ve kterém se mohou pohybovat a určíme časový limit zhruba 5 minut. Úkolem každého je najít kousek jarní přírody, který ho něčím zaujal a „zarámovat ho“.
- 4) Pak paní učitelka rozdá dětem papíry a pastelky. Děti si zahrají na malíře a *obraz překreslit na svůj papír*, jak nejlépe dovedou. Učitelka může daný „přírodní obraz“ také zdokumentovat pomocí fotoaparátu a pomoci dětem určit, jakou květinu malují.
- 5) Než opustíme dané místo, projdeme s dětmi kolem všech zarámovaných míst a řekneme si, *jaké rostliny na něm rostou*.
- 6) Obrázky můžeme vlepít do již hotových kartonových ráků a ozdobit s nimi třídu.

Reflexe:

S dětmi jsme se posadily do komunitního kruhu. Postupně každé dítě ukázalo svůj obrázek a řeklo, co na něm je a proč si vybralo právě tento objekt. Ke zhodnocení aktivity jsme použily jednoduchou „metodu palců“, kdy palec nahoru znamená pozitivní odpověď, palec dolů negativní. Děti takto mohou zodpovědět otázky typu: Jak jste se cítily při hledání „vašeho obrazu“? A jak při kreslení? Dozvěděly jste se něco nového? Kdo bude chtít, může své tvrzení doplnit o slovní komentář.

Poznámka: Při větším počtu dětí můžeme pracovat ve skupinách po 2-4. Společně by si ozdobily rámeček a vybraly místo. Kreslit může každý sám.

Inspirace: Učíme se venku (2018). *Proč kvetou tak brzy na jaře.*

Zhodnocení průběhu:

Při rozhovoru děti spolupracovaly. Informace pro ně byly spíše opakováním znalostí. Rámy obrazů jsme nakonec vytvořily z bílé papírové čtvrtky, kterou si děti samy upravily do požadovaného tvaru. Omezení barevného spektra na pouze odstíny hnědé při pokreslování rámečku se ukázalo jako zajímavé výtvarné řešení. Před pobytem dětí na zahradě jsem je motivovala tím, že jsou v roli biologů, kteří kreslí květiny do naučné knihy a zároveň malířů, kteří se snaží zachytit krásu všedního dne. Každé dítě si vybralo roli, která mu byla bližší. Některé děti vydrželi u činnosti zhruba jen 10 minut, jiné (zejména dívky) malovaly více jak 30 minut a jejich kresba byla propracovaná do drobných detailů.

Během závěrečné reflexe jsem nejprve utvořila kruh z obrázků a každé dítě si našlo svůj. Při pomalé chůzi v kruhu jsme si prohlédli výtvary ostatních. Následovala „metoda palců“. Reakce dětí byly kladné až na jednu výjimku, její důvod se mi však nepovedlo zjistit. Nejčastější odpovědí na otázku „Která část této aktivity pro vás byla nejzajímavější?“ bylo kreslení v terénu. Dále například zjištění (cituji) „jak je narcisek krásný“. Děti si také ujasnily názvy květin, které můžeme vidět na jaře v blízkém okolí.

Fotodokumentace: viz Příloha – Obr. č. 8 a č. 9

KRASLICE OZDOBENÉ PŘÍRODNINAMI

Cíl: rozvoj jemné motoriky, kontakt s přírodními materiály, příprava na oslavu Velikonoc

Klíčové kompetence: kompetence k učení, kompetence k řešení problémů

Vzdělávací oblasti:

- *Dítě a jeho tělo* – rozvoj jemné motoriky, ovládnutí pohybového aparátu
- *Dítě a jeho psychika* – rozvoj tvořivosti, rozvoj schopnosti sebeovládání
- *Dítě a společnost* – seznamování se světem lidí, kultury a umění, osvojení si základních poznatků o prostředí, ve kterém dítě žije
- *Dítě a svět* – seznamování s místem a prostředím, ve kterém dítě žije, vytváření pozitivního vztahu k němu

Prostředí: třída

Věk: 4-6 let

Počet dětí: 5-10

Časová dotace: 30 minut

Pomůcky: vyfouknutá (případně vařená) vajíčka, mák, ovesné vločky, lněná semínka, krupice, štětce, disperzní lepidlo, špejle, modelína

Metody výuky: vyprávění, vytváření dovedností, produkční metoda

Formy výuky: individualizovaná

Motivace: K období jara neodmyslitelně patří i největší křesťanské svátky Velikonoce, které jsou oslavou života silnějšího než smrt. Vajíčko je symbolem života. Proto se v tomto období zdobí a chlapci je dostávají od děvčat za odměnu po „pomlazení“. Chlapci při mrskání děvčat říkají nějakou koledu. My se můžeme naučit tuto:

*Hody, hody, do Provody,
dejte vajíčko malovaný,
nemáte-li malovaný,
dejte aspoň bílý,
slepička vám snese jiný.
Na peci v koutku,
na zelenám proutku.
Ten proutek vohnoutek,
červený kohoutek.
Slepička kdák,
vajíčko křáp,
máte mi ho, panímámo, dát!
(Lidová z Čech)*

Organizace:

- 1) *Po úvodním rozhovoru o Velikonočních svátcích se s dětmi posadíme ke stolu,* kde bude nachystaný veškerý potřebný materiál – vajíčka připevněná na špejli modelínou, lepidlo, štětce, semínka a další přírodniny ke zdobení. Paní učitelka je může předem obarvit pomocí slupek z červené cibule (vznikne hnědá), červeného zelí (modrá), heřmánku (žlutá až oranžová), špenátu nebo petržele (zelená) nebo červené řepy (červená).

- 2) Vejce ozdobíme přírodním materiálem (mák, krupice, semínka aj.), která na něj přilepíme disperzním lepidlem. Starší děti se mohou pokusit na vajíčko **tvorit vzory** pomocí ovesných vloček, doplněné dalším materiálem. Mladším dětem bude stačit, když potřou **větší plochu** vejce lepidlem a následně ho obalí v máku, krupici nebo lněných semínkách. Děti předem upozorníme, aby nic neochutnávaly.
- 3) Na již ozdobené (vyfouknuté) vejce paní učitelka připevní špejli modelínou v nevýrazné barvě. Vajíčko může sloužit jako **ozdoba do květináče**. Nazdobeným uvařeným vejcem můžeme **podarovat koledníky**.

Reflexe:

Hotové kraslice děti zapíchly do květináče nebo položily na misku. Každý dostal prostor se vyjádřit, jestli je s výsledkem své práce spokojený nebo se kterým přírodním materiálem se mu nejlépe pracovalo. Můžeme dětem *poslat do kruhu* jedno uvařené neozdobené *vajíčko*, mluví ten, komu doputuje do ruky. Děti také mohly říci, koho by touto kraslicí rády obdarovaly a proč.

Inspirace: LEBLOVÁ, Eliška (2012). *Environmentální výchova v mateřské škole*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0094-9.

Zhodnocení průběhu:

Tato aktivita se ukázala jako jednoduchá na organizaci a zároveň s efektním výsledkem. Vajíčka zdobená přírodními materiály vypadala dobře i pokud byla neobarvená. Disperzní lepidlo Herkules bylo dostačující a materiál z vajíčka příliš neopadával. Při výrobě většina dětí zvolila metodu sypání, při které si procvičily úchop do špetky. Hotová díla jsme umístili do květináčů, kde rašilo „jarní osení“. Při závěrečné reflexi všechny děti zhodnotily, že jsou s výsledkem své práce spokojené a mají z něho radost.

HLINĚNÉ KULIČKY

Cíl: přímý kontakt s přírodním materiálem, rozvoj jemné motoriky, socializace

Klíčové kompetence: kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, sociální kompetence

Vzdělávací oblasti:

- *Dítě a jeho tělo* – rozvoj pohybových schopností v oblasti jemné motoriky, rozvoj čichu
- *Dítě a jeho psychika (sebepojetí, city, vůle)* – rozvoj schopnosti sebeovládání, rozvoj schopnosti plně prožívat city, rozvoj a kultivace mravního a estetického vnímání
- *Dítě a ten druhý* – seznamování s pravidly chování ve vztahu k druhému, rozvíjení vztahů dítěte k druhým lidem
- *Dítě a svět* – vytváření širšího povědomí o přírodním prostředí, o jeho rozmanitosti, vývoji a neustálých proměnách

Prostředí: ve třídě, na zahradě

Věk: 3-6 let

Počet dětí: 10-20 dětí

Časová dotace: 3 dny

Pomůcky: jílovitá hlína, ochranná fólie, temperové barvy, štětce, ták, krabičky, obrázky znázorňující fáze (sušení, získání hlíny, barvení, tvarování a hru)

Metody výuky: rozhovor, instruktáž, vytváření dovedností, produkční

Formy výuky: samostatná, hromadná

Motivace:

Příroda se po zimě opět probouzí k životu. Můžeme to vnímat nejen zrakem, ale i čichem, protože na jaře se objevuje spousta milých vůní. Kromě kvetoucích stromů a rostlin, můžeme cítit i specifickou vůni země, hlíny, ze které to vše vyrůstá. S přibývajícimi slunečními paprsky se zvyšuje i její intenzita. Co se v této vůni vlastně skrývá? Odpověď nám může báseň od Ljuby Štíplové.

Čím voní hlína

Ljuba Štíplová

*Čím voní hlína? To je prosté –
vším, co z ní roste:*

dřínem i modřínem,

trávou i chlebem,

a také nebem.

Jak se to nebe dostane dolů?

Chytí se vody a padají spolu,

hlína je po dešti vypije z louží.

Ať jí slouží!

Organizace:

- 1) Hra s hliněnými kuličkami je jednou z nejstarších v historii lidstva (takto si hráli již staří Egypťané). Na jaře jsou na ni ideální podmínky. Nejlépe při **pobytu venku** s dětmi dojdeme na předem rozmyšlené místo, kde se vyskytuje hlína vhodná k danému účelu, tedy spíše jílovitá a hladká. Za asistence dětí ji nakopeme do nádoby a zabalíme do vlhké látky, aby nevyschla.
- 2) S takto připraveným materiálem můžeme pracovat ve třídě nebo i na zahradě mateřské školy. Každé dítě dostane svůj přiděl hlíny a snaží se z ní **vytvarovat kuličky** zhruba o průměru 1,5 cm.
- 3) Následuje proces **sušení**, který bude trvat 3-7 dní. Kuličky sušíme ve třídě na tácu umístěném na světlém suchém místě. Aby se výrobky dětí nepomíchaly, každý je umístí do své krabičky bez víčka (např. od čaje), kterou si podepíše.
- 4) Po vyschnutí můžeme hliněnky **ozdobit vodovými barvami**, každý podle své chuti a vkusu.
- 5) S dětmi bychom pohyb prstů při **cvrnkání** měly nejprve **natrénovat**. Jde o pohyb pouze jednoho prstu, buď ukazováčku nebo palce. Možné jsou oba způsoby.
- 6) Pak už nic nebrání tomu, abychom si s nimi **zahráli**. **Pravidla** jsem zhruba taková: Hra je většinou určena pro dva až tři hráče na jeden důlek. Důlek vytvoříme patou do země. Pokud bude dostatečně hluboká, můžeme do ní umístit misku. Asi 3 m od důlku označíme startovní čáru, od které postupně hráči rozhodí všechny své kuličky co nejbližší k důlku, hráči se v rozhazování střídají. Cílem je dostat všechny kuličky do důlku jako první, tedy být co nejpřesnější v míření.
- 7) Pokud hra u dětí vzbudí zájem, můžeme uspořádat i jarní **kuličkový turnaj**, na který můžeme například pozvat i rodiče a prarodiče, kteří si jistě rádi zavzpomínají na své dětství.

Reflexe:

Reflexe na tuto aktivitu proběhla po venkovní hře. Posadily jsme se do komunitního kruhu a zopakovaly si proces výroby kuličky. Vyjmenovala jsem jednotlivé fáze (sušení, získání hlíny, barvení, tvarování, hra) a svůj výklad podpořil obrázky. Společně s dětmi jsme je seřadily chronologicky za sebou. Děti pak dají svou *kuličku k té kartičce*, která odpovídá činnosti, která je nejvíce zaujala a posadí se zpět. Kdo bude chtít, může svou volbu doplnit o slovní komentář.

Poznámka: Pro zajímavost můžeme dětem přinést na ukázkou i skleněné kuličky.

Inspirace: OPRAVILOVÁ, Eva a GEBHARTOVÁ, Vladimíra (2003). *Rok v mateřské škole: kurikulum předškolní výchovy*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-847-3.

Zhodnocení průběhu:

Ukázalo se, že motivací byl samotný materiál. Děti se radovaly z práce s tímto materiálem, a to vcelku nahlas (byly hlučné a veselé). Nevadilo jim se dotýkat něčeho, co je ušpiní, naopak si užívaly, že k tomu dostaly prostor. Jeden chlapec se mírně ostýchal, ale po vzoru ostatních obavy překonal. Děti zkoušely tvarovat kuličky nebo i misky. Hlína uschla již za 2 dny. Kuličky i misky jsme nabarvili temperovými barvami. Děti se nebály experimentovat s vytvářením nových odstínů mícháním. Kuličky jsme si ale zahráli s těmi průmyslově vyrobenými, neboť měly přesnější tvar. Většina dětí s hrou neměla zkušenost, a proto jsme museli předem natrénovat pohyb prstů při cvrnkání. Hra je bavila a druhý den ji chtěly opakovat.

Fotodokumentace: viz Příloha – Obr. č. 6 a č. 10

PTAČÍ STAVEBNICE

Cíl: přiblížení principů fungování přírody, rozvoj jemné motoriky a praktických dovedností, kontakt s přírodním materiálem

Klíčové kompetence: kompetence k učení, kompetence komunikativní, sociální a personální kompetence

Vzdělávací oblasti:

- *Dítě a jeho tělo* – rozvoj jemné motoriky, rozvoj a užívání všech smyslů, osvojení si věku přiměřeným praktickým dovednostem
- *Dítě a jeho psychika* – rozvoj tvořivosti, rozvoj komunikativních dovedností
- *Dítě a ten druhý* – posilování prosociálního chování, rozvoj interaktivních a komunikativních dovedností
- *Dítě a svět* – rozvoj úcty k životu ve všech jeho formách; vytvoření povědomí o vlastní sounáležitosti se světem, se živou a neživou přírodou

Prostředí: třída nebo zahrada školy

Věk: 3-6 let

Počet dětí: 20, skupiny po 3-5 dětech

Časová dotace: 1 hodina

Pomůcky: vlhká hlína, větvičky, peří, voda, suchá tráva (seno), mech, misky, fólie, barevná peříčka (barvy podle počtu skupin)

Metody výuky: výuka podporovaná počítačem, brainstorming, produkční metoda,

Formy výuky: skupinová, hromadná

Motivace: Na jaře má každý napilno, včely opilují květiny, rostliny se natahují za sluncem a ptáci musejí postavit nebo opravit po zimě svá hnízda, aby do nich mohli snést vajíčka a vyvést tak mladé. Postavit takové hnízdo není vůbec lehké, zvláště pro tak drobného tvora. Musí nasbírat ty správné větvičky stébla trávy, které splete do kruhu. Aby mu do něj nefoukalo, mezery vyplní svými pírky a také třeba hlínou, kterou přinese v zobáku. (Pro lepší představu nám mohou pomoci následující volně dostupná videa na internetu zobrazující postup ptáků při stavbě hnízda).

Organizace:

- 1) Nejprve děti *posadíme kolem monitoru* počítače tak, aby každé dobře vidělo a sedělo se mu pohodlně. Než ale pustíme inspirativní video, jak ptáci stavějí svá hnízda, děti se zkusí na pokyn paní učitelky zamyslet, jaké materiály ptáci používají a jak stavba může probíhat (*brainstorming*).

- 2) Následuje **video** s autentickými záběry ptáků při stavbě hnízda, které paní učitelka doprovází svým komentářem tak, aby dětem bylo jasné, čeho si mají všimnout.
- 3) Paní učitelka rozdá dětem peříčka žluté a modré barvy, a na pokyn se mají najít „ptáčci žluťásci“, „ptáčci modroušci“ apod. Tímto způsobem se děti **rozdělí do skupin** po 3-5 dětech.
- 4) Skupiny se přemístí ke stolům, kde dostanou k dispozici materiály potřebné k výrobě vlastního hnízda – větvičky, mech, hlínu, peří, trávu aj. Jejich společným úkolem bude **vytvořit hnízdo** tak, aby připomínalo to ptačí. Proto také používáme pouze materiály, které ptáci používají. Zapojit se musí všichni ze skupiny, nikdo nesmí být stranou. Nezapomeneme po ukončení práce děti zapojit do úklidu.
- 5) Hotový výrobek umístíme na suché místo, aby mohl doschnout. Poté do něj můžeme umístit vajíčka a celý výrobek použít jako *jarní dekoraci*.

Reflexe:

Reflexe na tuto činnost by měla proběhnout bezprostředně po ukončení aktivity. Děti mohou *metodou Emotikonů* – vlastním obličejem (úsměvem, zamračením nebo neutrálním výrazem) vyjádřily, jak se v průběhu aktivity cítily. Následovaly otázky typu: Jak se vám pracovalo ve skupině? Zapojily se všichni stejnou měrou? Dozvěděly jste se něco nového? Dbáme na to, aby vždy mluvil jen jeden. Stejně otázky jsem kladla postupně každé skupině.

Poznámka: Pokud zvolíme možnost tvoření na zahradě, budeme mít méně práce s následným uklízením.

Inspirace: BUCHAROVÁ, Jana (2016). *iReceptář – Jak staví ptáci hnízdo*.

Zhodnocení průběhu:

Při evokaci jsem použila metodu brainstormingu, kdy si děti samy pokoušely zodpovědět otázku, z čeho a jak ptáci staví hnízda. Jejich odpovědi byly uspokojivé. Video se ukázalo jako velmi vhodná motivace. Bylo z něho patrné, jak ptáci při stavbě postupují. Činnost jsem nakonec zadala jednotlivcům, protože dětí bylo ten den málo a bylo možné je nechat pracovat samostatně. Práce ve skupinách by však také jistě fungovala. Při stavbě hnízda děti zjistily, že je to velmi titěrná a nelehká práce, všechny ale vytvořily alespoň nějaké hnízdo. Jeden chlapec, který obvykle bývá nepozorný a neposedný, mě velmi příjemně

překvapil svou pečlivostí a trpělivostí. Jeho výtvar byl přesně provedený a pracoval na něm kolem 30 minut. Při reflexi děti hodnotily tuto činnost jako zábavnou, a také přínosnou, neboť se u ní dozvěděly něco více ze života ptáků. Nejvíce oceňovaly kontakt s „nezvyklým“ materiálem.

Fotodokumentace: viz Příloha – Obr. č. 7 a č. 11

APRÍLOVÉ POČASÍ

Cíl: pozorování atmosférických jevů a jejich záznam, systematické pozorování

Klíčové kompetence: kompetence k učení

Vzdělávací oblasti:

- *Dítě a jeho psychika* – rozvoj, zpřesňování a kultivace smyslového vnímání; posilování přirozených poznávacích citů; vytváření pozitivního vztahu k intelektuálním činnostem; vytváření základů pro práci s informacemi
- *Dítě a svět* – seznamování s místem a prostředím, ve kterém dítě žije; rozvoj schopnosti přizpůsobovat se podmínkám vnějšího prostředí i jeho změnám

Prostředí: třída, venkovní prostředí

Věk: 4-6 let

Počet dětí: 5-25 dětí

Časová dotace: 1 týden (měsíc)

Pomůcky: karty s obrázky počasí, kalendář, PET lahev, nůžky, lihový fix, odměrka, pravítko

Metody výuky: vysvětlování, pozorování, laborování

Formy výuky: hromadná

Motivace: Jarní počasí je velmi proměnlivé. Chvilí svítí tolik očekávané slunce, za chvíli připlují tmavé mraky, ze kterých se spustí prudký déšť, ve kterém se můžou objevit i zbloudilé vločky. (Proto je důležité být na vše připraven a nepodcenit vhodné oblečení). Tento jev vzniká, kvůli vzduchu, který se na jihu Evropy ohřívá více než na severu. U nás ve střední Evropě se pak tyto fronty setkávají. Z jarního deště bychom měli mít radost, protože čím více toho naprší, tím lepší bude úroda ovoce, zeleniny i obilí. Zkusíme si

zahrát na meteorology (ti, co předpovídají počasí) a povětrnostní změny sledovat pocitově i pomocí jednoduchého nástroje.

Organizace:

- 1) Ráno v komunitním kruhu s dětmi vedeme rozhovor o počasí, které se může na jaře objevit (slunečno, deštivo, polojasno, větrno, sněžení, mrholení, mlha...). Paní učitelka má připravené karty s obrázky počasí, které ho dětem pomohou definovat. Společně zkusí určit, jaké *počasí je dnes*. Pomocí symbolu udělají záznam *do kalendáře*, který je umístěn na dětem přístupném místě. Takto mohou začínat každé ráno a dlouhodobě tak sledovat změny počasí.
- 2) Změny počasí také můžeme pozorovat pomocí *srážkoměru*. Protože jeho výroba je pro samotné děti příliš náročná, paní učitelka ho s nimi připraví například při ranních hrách a v komunitním kruhu jej představí ostatním. Jedná se o seříznutou průhlednou plastovou lahev s ryskami. Rysky po 100 ml jsou na petlahev nakresleny pomocí odměrky, do které se nalije voda a následně přelije do PET lahve. Srážkoměr umístíme na zahradu školy. Po každém dešti se s dětmi podíváme, kolik vody napršelo. Srážky můžeme značit do kalendáře pomocí kapiček – 1 kapka odpovídá 100 ml. Záznamy provádíme vždy ve stejnou dobu, například při čekání na oběd.
- 3) K předpovědi počasí nám mohou pomoci také zkušenosti meteorologů:

Slunečné počasí značí:

večerní červánky, bezvětrí, kouř stoupá kolmo vzhůru, jasný měsíc, ranní mlha stoupá, ptáci létají vysoko, rostliny mají otevřené květy, pavouci pletou síť

Zhoršení počasí značí:

ptáci létají nízko, štipající hmyz, zvedání větru, je dobře vidět do dálky, večer nepadá rosa, západ slunce se barví do oranžova.

Při pobytu venku si budeme těchto jevů pravidelně všimnout a zkusíme odhadnout, jaké počasí bude v příštích dnech.

Reflexe:

Reflexe proběhla po uplynutí předem dané doby sledování (týden). Při dlouhodobější sledování (měsíc) může menší ohlédnutí provádět i průběžně (jednou za týden). Na můj pokyn se děti shromáždily u kalendáře, prohlédly si, jakými změnami počasí prošlo a jak

vydatné byly srážky. Mohly se pokusit zodpovědět otázku, jestli teď lépe dokáží odhadnout, jak se bude počasí vyvíjet a jak se mají obláci.

Poznámka: Záznam počasí budeme provádět minimálně jeden týden, ale nejlépe celé jaro. Délku pozorování paní učitelka předem ohlásí.

Inspirace:

OFTRING, Bärbel (2014). *Objevujeme přírodu: pro děti a rodiče*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5139-9.

AMBROSE, Jamie (2015). *365 nápadů, jak se bavit v přírodě: zkus to!*. Praha: Slovart. ISBN 978-80-7391-931-3.

Zhodnocení průběhu:

Počasí jsme s dětmi sledovaly po dobu jednoho týdně. Po pobytu venku jsme s dětmi vedly vždy krátký rozhovor o počasí, jeho proměnách a vývoji. Záznam do kalendáře jsme prováděli při čekání na oběd. Srážkoměr jsme bohužel nemohli použít, protože tento týden vůbec nepršelo. Navázali jsme tím ale na téma, jak je déšť pro přírodu, a tedy i pro lidi, důležitý. Na konci týdne proběhla reflexe. Prohlédli jsme si společně záznamy v kalendáři a připomněli si, jakými změnami prošlo počasí tento týden. Největší přínos této aktivity vidím v tom, že se děti začaly více dívat na oblohu a pozorovat přírodu. Jestli v nich tento pocit zůstane, může ukázat pouze čas. (Naučily se také nové slovo „meteorolog“).

4.1.4 Celkové zhodnocení průběhu

Aktivity jsem uskutečnila v lednu a v březnu 2019 s dětmi převážně předškolního věku v městské státní mateřské škole s běžným organizačním uspořádáním. Děti v tomto kolektivu byly většinou přátelské povahy s průměrnou inteligencí a dobře se s nimi pracovalo. Děti se rády dozvídaly nové informace, k jejich přijímání však vždy potřebovaly vytvořit vhodné podmínky – klidnou atmosféru a vhodnou motivaci. Při zvolených aktivitách děti nejvíce oceňovaly jejich „netradičnost“, neboť nikdo z nich nebyl zvyklý pracovat s přírodními materiály, které vás mohou ušpinit, na výuku a organizované hry a činnosti ve venkovním prostředí nebo na experimentování, při kterém

je důležitější průběh práce než její výsledek. Vnímala jsem také, že činnosti jim dávají více prostoru, než je obvyklé, pro volní a tvořivé jednání, vede je k samostatnému řešení problémů a závěrečná reflexe jim pomáhá zorientovat se v čase i ve svých pocitech. Děti vždy další činnosti vítaly s nadšením a byly zvědavé, co nového si dnes vyzkouší. Musím přiznat, že i mě tento styl práce naplňoval. Domnívám se, že aktivity naplňovaly svůj původní záměr, kterým je rozvíjení environmentální senzitivity.

4.1.5 Další návrhy aktivit

LÉTO

TVORBA SPOLEČNÉHO HERBÁŘE

Cíl: seznámení s rostlinami v blízkém okolí, společná tvorba učební pomůcky

Klíčové kompetence: kompetence k učení, kompetence sociální a personální

Vzdělávací oblasti:

- *Dítě a jeho psychika* - rozvoj řečových schopností a jazykových dovedností receptivních i produktivních
- *Dítě a ten druhý* – rozvoj kooperativních dovedností, rozvoj interaktivních a komunikativních dovedností verbálních i neverbálních
- *Dítě a svět* – seznamování s místem a prostředím; vytváření širšího povědomí o přírodním prostředí, o jeho rozmanitosti, vývoji a neustálých proměnách; rozvoj úcty k životu ve všech jeho formách

Prostředí: venku, následně uvnitř

Věk: 4-6 let

Počet dětí: 5-28

Časová dotace: 1 týden

Pomůcky: papírová lepenka, nůžky, novinový papír, rostlinné atlasy, dětské lupy, papír velikosti A3 (recyklovaný), desky, písťalka

Metody výuky: vysvětlování, instruktáž, manipulování, experimentování

Formy výuky: individualizovaná, hromadná

Motivace: Už kolikrát jsme se procházeli po louce, ale nikdy před tím jsme nevěnovali větší pozornost, po čem vlastně chodíme. Louku pokrývá velké množství růstných rostlin,

které si zaslouží naši pozornost. Dnes je tedy naším cílem objevit a zaznamenat krásy jedné louky, která se může zdát obyčejná pouze tomu, kdo se neumí správně dívat. Inspirovat nás může báseň od Jana Čarka.

Ráj domova

Jan Čarek

Jen si děti všimněte, co je krásy na světě.

Jen se děti rozhlédněte, co tu kolem kvítí kvete.

Kolik je tu zvířátek, kolik ptáčků, ptáčátek.

Kolik je tu dobrých lidí, co si radost nezávidí.

Jen si děti všimněte, co je krásy na světě.

Organizace:

- 1) Při **pobytu venku** si všímáme nejen rozmanitosti bylin a květin, ale snažíme se také určit jejich jména. Nejprve dáme dětem rozchod v předem vymezeném prostoru na to, aby našly **co nejvíce rostlin, které dokáží pojmenovat**, přinesly je a na zapískání píšťalky se vrátily zpět. Můžeme jim dát k dispozici i dětské lupy, aby si rostlinky mohly prohlédnout i více zblízka. Trháme co možná nejvíce u země, pokud se povede, je vhodné i s kořeny. Na signál se vrátí zpět a postupně si ukáží své úlovky.
- 2) Poté dostanou znovu prostor pro prozkoumávání okolí, ale tentokrát bude jejich úkolem **najít 3 rostliny, které jménem neznají**. Na signál píšťalky se opět vrátí zpět. Na suchém místě rozložíme deku, posadíme se do kruhu a rostliny položíme doprostřed. S **pojmenováním** pomohou děti, paní učitelka i chytré knížky. (Na určování druhů jsou lepší knihy s kreslenými obrázky, ilustrátor lépe vystihne „průměrný“ vzhled).
- 3) Rostliny **done seme do školky** a zkusíme je správně **vylišovat**. Květinu naaranžujeme mezi dva archy novinového papíru tak, aby po vylisování byly vidět květy, listy z přední i zadní strany (ale důležitější je, aby si to děti vyzkoušely samy). Noviny zatížíme (dáme do knih, pod koberec) a necháme 1-2 týdny lisovat. Paní učitelka nezapomene ke každé rostlině udělat **štítek** s celým jménem rostliny, datem utržení a stanovištěm (u potoka, v lese...).

- 4) Jedna z posledních etap je **nalepení** vylisovaných květin pomocí kousků papírové lepenky na papír. Děti jsou poučeny, že květiny jsou teď velice křehké a snadno by se mohly zničit. Paní učitelka ke květinám přilepí štítky s popisem.
- 5) I **desky** se mohou stát součástí společné práce. Stačí k tomu dva papírové kartony o něco málo větší než A3, stuha a zalamovací nožik, pomocí kterého paní učitelka do kartonu na příslušných místech vyřeže otvory. Desky mohou děti ozdobit libovolnou technikou (koláž obrázků květin, vosková rezerva s vodovkami, barevné lepicí pásy aj.)

Reflexe:

Když je společná práce kompletně hotová, zbývá hlavní část, a to v komunitním kruhu si společnou práci prohlédnout, rozpomenout se, kde byly rostliny utrženy a jak se po vylisování změnilo. Nezapomeneme si připomenout názvy již známých či nově objevených rostlin, a také se děti zeptat na otázky typu: Jak se vám dařilo? Na co jste hrdé? Co jste se dozvěděly nového? Co byste příště udělaly jinak? apod. Reflexe tedy proběhne formou rozhovoru a názorné ukázky. Herbář můžeme opakovaně využívat při poznávání rostlin a vycházkách jako pomůcku při určování.

Poznámka:

Tuto aktivitu je možné uskutečnit i *na jaře*, jen je více potřeba poučit děti o tom, že některé jarní květiny jsou chráněné a také je potřeba jich co nejvíce ponechat včelám.

Zdroj: vlastní

MALOVÁNÍ PŘÍRODOU

Cíl: výtvarný experiment s přírodními barvami, míchání barev, spolupráce při přípravě

Klíčové kompetence: kompetence k učení, kompetence k řešení problémů

Vzdělávací oblasti:

- *Dítě a jeho psychika (představivost a fantazie)* – rozvoj smyslového vnímání, rozvoj a kultivace představivosti a fantazie; rozvoj tvořivosti, posilování přirozených poznávacích citů (zvědavost, radost z objevování apod.)
- *Dítě a svět* – vytvoření povědomí o vlastní sounáležitosti se světem, se živou a neživou přírodou, lidmi, společností, planetou Zemí

Prostředí: libovolné, pevná podložka (třída se stolečky i pevné desky na dece, altánek aj.)

Věk: 3-6 let

Počet dětí: 5-10

Časová dotace: 30 minut

Pomůcky: višně, borůvky, kurkuma, červený rybíz, ostružiny, celer, popel, hlína, skleničky, štětce, papíry, zástěrky

Metody výuky: vyprávění, inscenační, manipulování, experimentování

Formy výuky: individualizovaná, skupinová

Motivace: Příroda je plná barev, proč si pro ně chodit do obchodu? Zkusíme si zahrát na malíře, kteří v období středověku neměli dostupné žádné tubičky s již hotovými pigmenty a všechny si je připravovali sami. Necháme se překvapit, jaký bude výsledek.

Organizace:

- 1) Kdysi si malíři museli barvy samy vyrábět, žádné barvičky se v tubách neprodávali. Připravovali si je z různých věcí – z rozdrcených minerálů, z rostlin, z živočichů (sépie) a tyto pigmenty míchali s nějakým pojivem, například s vaječným žloutkem. My si dnes *zahrajeme na středověké malíře* a zkusíme využít pouze toho, co nám nabídne příroda. (Paní učitelka se za takového umělce může převléknout).
- 2) Děti **rozdělíme do několika skupin**, podle toho, kolik budeme *vyrábět barev*. Nezapomeneme připomenout, ať si na takovou alchymistickou práci oblečou ochranné zástěry. Ovoce protlačíme přes cedníky, podrtíme v misce vidličkou nebo můžeme i ve hmoždíři. K popelu a hlíně přidáme vodu. Můžeme zkusit i další ovoce, zeleninu či přírodniny, než jsou zde uvedeny.

tmavě červená – višně

světle červená – rybíz

modrá – borůvky

fialová - ostružiny

žlutá – kurkuma

zelená – celer

oranžová – rakytník

hnědá – hlína

černá – popel

- 3) Protože **od každé barvy vznikne pouze jedna** sklenička, nebudou moci malovat všechny zároveň (pouze v případě, kdy jich bude pouze 7-10). Jedna polovina tedy půjde vykonávat jinou činnost a následně se skupiny promění.
- 4) V případě potřeby můžeme dětem poskytnout *barevné tuže*, aby na již suchý obrázek dokreslily detaily.

Reflexe:

Hotové obrázky si rozložíme na podlaze a prohlédneme si je. Děti mají možnost odpovědět například na otázky Naučily jste se něčemu novému? Co se vám podařilo? Jste spokojeni s výsledkem? Proč ano? Proč ne? Chtěly byste tuto aktivitu někdy zopakovat? Obrázky můžeme vystavit na společnou nástěnku.

Poznámka:

Je třeba počítat s tím, že přírodní barvy se nebudou chovat standartě, mohu po čase vyblednout nebo změnit odstín. A protože se jedná o experiment tento fakt nám nevádí. Pokud nám nějaké barvy zbydou, měly by v lednici vydržet až týden.

Inspirace: Výtvarné nápady pro děti a rodiče (2011).

TAJEMSTVÍ CHLEBA

Cíl: rozvoj úcty k životu ve všech jeho formách a k lidské práci, uvědomění si provázanosti přírody a světa lidí

Klíčové kompetence: kompetence učení, kompetence řešení problémů, sociální kompetence

Vzdělávací oblasti:

- *Dítě a jeho tělo* – rozvoj a užívání všech smyslů, osvojení si věku přiměřeným praktickým dovednostem
- *Dítě a jeho psychika* – rozvoj komunikativních dovedností a kultivovaného projevu, rozvoj tvořivosti, posilování přirozeně poznávacích citů, vytváření základů pro práci s informacemi

- *Dítě a společnost* – vytvoření povědomí o mezilidských morálních hodnotách
- *Dítě a svět* – rozvoj úcty k životu ve všech jeho formách

Prostředí: třída, zahrada mateřské školy

Věk: 4-6 let

Počet dětí: 5-15

Časová dotace: 3 hodiny

Pomůcky: ošatka, kousky chleba, sůl, voda, kvásek, hladká mouka, kmín, obilné klasy, keramický hmoždíř, kváskový chléb, plechy, pečicí papír, deky, obrázky s fázemi přípravy chleba, tácky

Metody výuky: rozhovor, brainstorming, vytváření dovedností, produktivní metoda,

Formy výuky: individualizovaná, hromadná

Motivace: Léto dnes většina lidí vnímá jako období odpočinku a radovánek. Zlaté slunce láká ke koupání, ale zároveň také barví dozlatova obilí. Zemědělcům proto nastává období žní, kdy ho sklízí a mají proto plné ruce práce. Vědí ale, že jejich práce je velice důležitá, protože ze zrn, které se z klasů vymlátí, se vyrábí voňavý chléb, který zažene každý hlad. Je to „plod země“ a „plod lidské práce“.

Organizace:

- 1) Paní učitelka pozve děti do **komunitního kruhu**. Do jeho středu položí ošatku s kousky žitného chleba a začne vést rozhovor. Zeptá se dětí (mírně s nadsázkou), zdali tuto věc znají. Dále se zeptá, jestli jim chutná. V této fázi může zájemcům nabídnout kousek k *ochutnání*. Rozhovor pokračuje tím, že paní učitelka zmíní, že chléb se dětem může zdát jako obyčejný a možná trochu nudný. Chléb však v sobě skrývá tajemství, které se spolu pokusí odhalit.
- 2) Pomocí metody brainstormingu se děti snaží odpovědět na otázku paní učitelky, **z čeho se chléb vyrábí**. Paní učitelka má u sebe schované veškeré ingredience a když dítě nějakou zmíní, umístí jí doprostřed kruhu. Postupně se tedy objevuje mouka (děti mohou ochutnat), sůl, voda a kvásek.
- 3) Dále se děti ptáme, z čeho se vyrábí mouka. Po správné odpovědi paní učitelka dětem ukáže reálné **klasy** (pšeničné, žitné, ovesné) a nechá kolovat. Děti si mohou z klasů každý vydrolit obilku, ochutnat a chuť porovnat s chutí mouky. Aby paní učitelka dětem demonstrovala, že se mouka skutečně vyrábí z obilných zrn,

několik jich *rozdrťí ve hmoždíři*, který bude simulovat mlýn. (Dětem bude umožněno si též rozdrtit obilky během celého dne ve volném čase).

- 4) Společně si ujasníme, jakou cestu musí zrna urazit, aby se z něho stalo pečivo. Pomohou nám k tomu ilustrativní obrázky znázorňující 1. růst obilí, 2. žně, 3. mletí na mouku, 4. přípravu, 5. pečení a 6. konzumaci.
- 5) Poté děti pozve, aby si společně chléb upekly. Vysvětlí jim, že existuje chléb kvašený a nekvašený. Kváskový chléb již paní učitelka upekla doma, neboť jeho příprava zabere mnoho času kvůli kynutí. Děti si však mohou každý **zkusit upéct nekvašený chléb**.
- 6) Každé dítě dostane ták s miskou, ve které bude mouka a trocha soli, a hrnek s vlažnou vodou. Zkusí vytvořit hnětením hladké a nelepivé **těsto**. Paní učitelka děti poučí, že je lepší vodu přilévat postupně. Z těsta mohou vytvořit bocháňky, copánky, uzly nebo placky. Nabídneme dětem kmín k posypání.
- 7) Připravené výtvary paní učitelka umístí na plech, pokusí se je označit tak, aby si je děti poznaly a dá je **pečí**.
- 8) Teď už nás čeká nejvíce očekávaná fáze, kterou je konzumace. Připravíme si společně s dětmi na **zahradě školy malý piknik**. Ve stínu na trávníku rozprostřeme deky, doprostřed umístíme naše „chleby“. Nezapomeneme na tekutiny. Placky můžeme vylepšit tvarohovou pomazánkou s pažitkou, ozdobenou omytými sedmikráskami. Piknik paní učitelka zahájí drobným proslovem, kdy zde všechny děti přivítá, poděkuje jim za jejich píli a pochválí zážitek, jakým je obilí. Poté si všichni mohou připít a přitřknout džusem či jiným nápojem. Následuje ochutnávka pečiva. Podmínkou však je, že každý musí dát ochutnat ze svého co nejvíce lidem. Paní učitelka může dát k dispozici svůj kváskový chléb.

Reflexe:

Uskutečnění reflexe se nabízí během pikniku. Každé dítě dostane prostor pro vyjádření svých pocitů. Může odpovědět na otázky typu Jaká fáze procesu přípravy vás zaujala nejvíce a Co jste se dozvěděly nového. Při sdílení pocitů panuje klidná a vnímavá atmosféra. Poté si děti zopakují, jakými fázemi musí projít chléb, aby se stal chlebem. Piknik zakončíme otázkou „Co je tedy tím skutečným tajemstvím chleba?“.

Inspirace:

OPRAVILOVÁ, Eva a GEBHARTOVÁ, Vladimíra (2003). *Rok v mateřské škole: kurikulum předškolní výchovy*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-847-3.

OFTRING, Bärbel (2014). *Objevujeme přírodu: pro děti a rodiče*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5139-9.

NÁVŠTĚVA HMYZÍ ŘÍŠE

Cíl: probudit v dětech zájem o drobné živočichy, změnit pohled na pojmy hezké/ošklivé, pobyt v lese, rozvoj úcty k životu ve všech jeho formách, radost z objevování

Klíčové kompetence: kompetence učení, kompetence komunikativní, kompetence sociální a personální

Vzdělávací oblasti:

- *Dítě a jeho tělo* – rozvoj fyzické i psychické zdatnosti
- *Dítě a jeho psychika* – rozvoj smyslového vnímání, rozvoj a kultivace estetického vnímání, rozvoj schopnosti citové vztahy vytvářet, rozvíjet je a city plně prožívat
- *Dítě a ten druhý* – rozvoj interaktivních a komunikativních dovedností, rozvoj kooperativních dovedností
- *Dítě a svět* – seznamování s místem a prostředím, ve kterém dítě žije; rozvoj úcty k životu ve všech jeho formách; vytvoření povědomí o vlastní sounáležitosti se živou přírodou

Prostředí: les

Věk: 3-6 let

Počet dětí: 2-15

Časová dotace: 45 minut

Pomůcky: lupy, reflexní vesty, krabičky s bílým dnem (např. od krému nebo čaje), síta, kusy bílé látky, štětec, knihy k určování půdních živočichů

Metody výuky: rozhovor, manipulování, pozorování

Formy výuky: skupinová, hromadná

Motivace: Dnes se vydáme na výpravu do mikrosvěta. „Mikro“ znamená, že je velmi malý. Je to další rozměr, ze kterého můžeme přírodu zkoumat. Zkusíme tedy zaostřit zrak a podívat se, kdo žije v lesní trávě a pod listím.

Mravenec

Jiří Žáček

Kdo to fičí po jehličí?

Malá černá tečka.

*Podívej se na ni zblízka –
poznáš mravenečka.*

Organizace:

- 1) Při této činnosti děti přivedeme **do lesa**. Na tuto „výpravu“ se nezapomeneme vybavit dlouhými rukávy a nohavicemi, které nám pomohou se alespoň částečně vyhnout klíšťatům a také poškrábání od větví. Pevná obuv je samozřejmostí. Vhodným doplňkem je také reflexní vesta, ve které budou děti v lese dobře rozeznatelné. Naším cílem je spíše les s vlhčí půdou, který máme před tím zmapovaný.
- 2) V lesní hrabance žije spousta zajímavých živočichů jako například stonožky a mnohonožky, mravenci, žížaly, svinky, pavouci, chvostoskoci, různé druhy brouků a další. Je tomu tak kvůli tomu, že na zemi se vyskytuje množství organického materiálu, který je třeba rozložit. Po příchodu do lesa zde děti přivítáme a sdělíme jim cíl naší výpravy, kterou je **prozkoumání života v lesní půdě**.
- 3) Děti se rozdělí do **dvojic až trojic**. Každá skupina dostane k dispozici lupu, krabičku síto a kus prostěradla. Paní učitelka dětem vymezí prostor, ve kterém se mohou volně pohybovat a určí časový limit zhruba 15 minut. Během tohoto času mají děti prostor se dívat pod listí, na mech, na kůru stromů a hledat zajímavé drobné živočichy.
- 4) Dalším způsobem, jak najít v lese nějakého drobného živočicha, je **prosít** lesní půdu přes síto **na bílé prostěradlo**. Tímto zaručeným způsobem se určitě nějaký objeví. Ten, který se nám bude zdát nejzajímavější, se pokusíme opatrně umístit do krabičky a prohlédnout si detaily jeho těla pomocí lupy. Můžeme mu vymyslet

nějaké jméno a nechat si ho lézt po ruce. Při celé aktivitě platí, že skupina spolupracuje a diskutuje o tématu.

- 5) Po uplynutí limitu paní učitelka svolá všechny děti k sobě (například pomocí píšťalky). Děti utvoří **komunitní kruh**. Každá skupina postupně ostatním představí svého živočicha, popíše jeho vzhled a vlastnosti, mohou prozradit, jaké mu daly jméno. Společně s paní učitelkou se pokusí určit, o jakého tvora se jedná. Paní učitelka má k dispozici knihy k určování živočichů a vyhledané obrázky ukazuje dětem. Během toho obejdou ostatní děti s krabičkou, aby se mohly také podívat.
- 6) Co nejdříve živočicha pustíme zpět do přírody. Přímé sluneční světlo jim příliš nesvědčí.

Reflexe:

Poté, co všichni představí a pustí „svého“ živočicha, je čas na zpětnou vazbu. Každá skupina ostatním sdělí, jaké měla pocity při pozorování „mikrosvěta“, jaké zvíře je zaujalo nejvíce a proč. Dále jestli je něco překvapilo a kolik druhů celkově zhruba viděli. Paní učitelka se také zeptá, jaké zážitky děti měly, když si živočicha nechaly lézt po ruce. Na závěr můžeme použít metodu Emotikonů, kdy děti hlavní pocit z této aktivity vyjádří pomocí svého obličejce.

Poznámka: Dalšími možnostmi, jak pozorovat hmyz v bezprostřední blízkosti, je hmyzí hotel nebo krmítko pro motýly, to vše vyrobené společně s dětmi. Vhodnou četbou k tomuto tématu je kniha Ondřeje Sekory Ferda Mravenec.

Inspirace:

AMBROSE, Jamie (2015). *365 nápadů, jak se bavit v přírodě: zkus to!*. Praha: Slovart. ISBN 978-80-7391-931-3.

LEBLOVÁ, Eliška (2012). *Environmentální výchova v mateřské škole*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0094-9.

Pojďme na to od lesa: příručka ekologické výchovy a lesní pedagogiky (2015). Druhé, aktualizované a doplněné vydání. Ilustroval Pavel PROCHÁZKA. Vimperk: Správa NP Šumava. ISBN 978-80-87257-28-9.

OBČANSKÝ PRŮKAZ STROMU

Cíl: přímý kontakt se stromy, rozvoj úcty k životu ve všech jeho formách, pobyt v lese

Klíčové kompetence: kompetence učení, kompetence k řešení problémů, kompetence sociální a personální, kompetence činnosti

Vzdělávací oblasti:

- *Dítě a jeho tělo* – rozvoj pohybových schopností v oblasti hrubé i jemné motoriky, rozvoj a užívání všech smyslů
- *Dítě a jeho psychika* – rozvoj řečových schopností, rozvoj smyslového vnímání, rozvoj a kultivace představivosti a fantazie; rozvoj tvořivosti, posilování přirozených poznávacích citů (zvědavost, radost z objevování apod.), rozvoj schopnosti citové vztahy vytvářet, rozvíjet a city plně prožívat
- *Dítě a ten druhý* – seznamování s pravidly chování ve vztahu k druhému, rozvoj interaktivních a komunikativních dovedností
- *Dítě a svět* – seznamování s místem a prostředím, ve kterém dítě žije a vytváření pozitivního vztahu k němu; rozvoj úcty k životu ve všech jeho formách, vytvoření povědomí o vlastní sounáležitosti se světem, se živou a neživou přírodou, lidmi, společností, planetou Zemí

Prostředí: smíšený nebo listnatý les, popř. zahrada mateřské školy

Věk: 5-6 let

Počet dětí: 5-15

Časová dotace: 1,5 hodiny

Pomůcky: šátky, bílé měkké papíry a čtvrtky, desky, pastelky, lepidla

Metody výuky: rozhovor, didaktická hra, pozorování, produkční metoda

Formy výuky: individualizovaná, skupinová, hromadná

Motivace: Stromy jsou velmi zajímaví členové rostlinné říše. Rostou po mnoho let, některé druhy tisíce. Můžeme si představovat, jak kolem nich projížděly kočáry nebo se hnala vojska do války. Z jejich těla vidíme jen část, stejně velký objem, jaký má koruna, se nachází pod zemským povrchem. Kořenový systém je velmi široký a stromy se dokáží pomocí něj dorozumívat s ostatními stromy. Díky fotosyntéze vyrábějí kyslík, který dýcháme. Dokáží ochladit prostor i o desítky stupňů. Poskytují útočiště nejrůznějším živočichům. Řekněte, nejsou úžasní?

Organizace:

- 1) Na tuto činnost je nutné být ve smíšeném nebo listnatém lese. Děti tedy přivedeme do lesa a prozradíme jim, že cílem dnešní návštěvy je *seznámit se se stromy*, kterými je les tvořen. Vedeme s nimi *rozhovor* o tom, co vše vědí o stromech – jak se nazývají jednotlivé části (kmen, koruna, kořeny, listy, kůra, větve), o jejich stáří, druzích (jehličnaté, listnaté) apod.
- 2) Poté si s dětmi zahrajeme *hru Poznej svůj strom*. Děti rozdělíme do dvojic a každé skupině dáme jeden šátek. Jeden si zaváže oči a druhý ho velice opatrně přivede ke stromu, který vybere v předem vymezeném prostoru. Děti upozorníme, aby při chůzi důkladně zvedaly nohy a předešly tak zakopnutí. Dítě má zhruba 3 minuty na to, aby si osahalo jeho kůru, obejmuly jeho kmen a tím změřily obvod aj. Pak je přiveden zpět k paní učitelce. „Slepí“ kamarádi se pak snaží „svůj“ strom najít. Následně si děti vymění role.
- 3) Poté proběhne *krátká reflexe* na tuto aktivitu, kdy každé dítě zkusí říci, jestli „svůj“ strom našlo a podle čeho ho poznalo. Dále může říci, jak se cítilo při chůzi poslepu v neznámém terénu.
- 4) Paní učitelka dětem sdělí, že se svým stromem budou dále pracovat a zkusí se o něm dozvědět něco více. Zeptá se dětí, zdali vědí, co je to občanský průkaz. Vysvětlí jim, že jde o kartu, kterou má každý dospělý člověk a jsou na ni základní a důležité informace o něm. Řekne dětem, že zkusí svému *stromu vyrobit takový „občanský průkaz“* a nashromáždí na něj co nejvíce informací.
- 5) Každé dítě dostane čtvrtku, bílý papír, to vše připevněné na deskách. Pastelky a lepidla bude mít paní učitelka u sebe a děti si pro ně budou chodit. Ukáže dětem, jak může takový občanský průkaz vypadat. Na čtvrtce položené na šířku je vpravo nahoře rámeček, ve kterém je obrázek stromu. Ten představuje „identifikační fotografii“. Dále je zde napsán jeho botanický název (s psáním a určováním dětem pomůže paní učitelka), a nalepený kousek papíru s frotáží kůry a list. Děti mají na vytvoření zhruba 20 minut individuální práce.
- 6) Až budou mít děti hotovo, shromáždí se u paní učitelky a utvoří komunitní kruh. Každý postupně *představí ostatním svůj strom*, jeho název a nějakou zajímavost, kterou objevil.
- 7) Pokud bude v okolí nějaký pařez nebo pokácený strom, paní učitelka děti kolem něj shromáždí a ukáže dětem, jak se *pomocí letokruhů určuje stáří stromu*. Na

řezu se střídají světlé a tmavé kruhy. Světlá a tmavá barva značí jeden rok stromu. Čím jsou letokruhy širší, tím bylo víc srážek a stromu se lépe dařilo.

Reflexe:

Po představení stromů následuje druhé kolo sdílení, při kterém děti prozradí, co se jim dnes v lese líbilo nejvíce a co nejméně. Výroky se mohou týkat nejen daných aktivit, ale i osobních prožitků v lese. Dbáme na to, aby se děti vzájemně poslouchaly. Kdo bude chtít, může se před odchodem z lesa se svým stromem rozloučit.

Inspirace:

CORNELL, Joseph Bharat (2012). *Objevujeme přírodu: učení hrou a prožitkem*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0145-8.

AMBROSE, Jamie (2015). *365 nápadů, jak se bavit v přírodě: zkus to!*. Praha: Slovart. ISBN 978-80-7391-931-3.

PODZIM

STAVBA PŘÍBYTKU PRO SKŘÍTKA

Cíl: pobyt v lese, kontakt s přírodním materiálem a objevování jeho vlastností, vytváření prosociálních postojů, rozvoj schopnosti spolupráce

Klíčové kompetence: kompetence k řešení problémů, sociální a personální kompetence, komunikativní kompetence, činnostní kompetence

Vzdělávací oblasti:

- *Dítě a jeho tělo* – rozvoj pohybových schopností v oblasti hrubé i jemné motoriky, rozvoj fyzické i psychické zdatnosti
- *Dítě a jeho psychika* – rozvoj komunikativních dovedností, rozvoj tvořivosti
- *Dítě a ten druhý* – vytváření prosociálních postojů, rozvoj interaktivních a komunikativních dovedností, rozvoj kooperativních dovedností
- *Dítě a svět* – seznamování s místem a prostředím, ve kterém dítě žije, vytváření pozitivního vztahu k němu

Prostředí: les

Věk: 4-6 let

Počet dětí: 5-15

Časová dotace: 1,5 hodiny

Pomůcky: fotoaparát, papír, pastelky, látkový pytlík, přírodniny (šišky, bukvice, větvičky aj.)

Metody výuky: vyprávění, rozhovor, manipulování, produkční metoda

Formy výuky: skupinová, hromadná

Motivace:

Pohádka o nepřipraveném skřítkovi

Žil byl jeden lesní skřítek, velký asi jako palec, který si říkal Borůvka. Celé léto běhal s ostatními skřítky po lese, jedl jahody a maliny a skákal po mechu. Když se léto blížilo ke konci, ostatní skřítky si přestávali hrát a místo toho začali stavět a opravovat své domečky a dělat si zásoby. Skřítkovi Borůvkovi se ale nechtělo a radši si dál hrál, koulel si se žaludy a šplhal po keřích. Dny se však rychle krátily, sluníčko hřálo méně a méně a vítr sílil. S větrem brzy přišly i první velké podzimní plískanice. Skřítek seděl sám na mechu, schovával se pod listem, šaty měl už celé promáčené od deště a byla mu zima. Ostatní skřítkové byli schovaní a on zůstal úplně sám a stýskal si. „Ach, kéž bych se v létě připravil, dokud byl čas. Teď nemám zásoby ani domeček. Co se mnou jenom bude?“

Organizace:

- 1) Při pobytu venku vezmeme děti do lesa. Cestou si *povídáme o přírodě na podzim* – proč stromům žloutne a padá listí, proč si zvířata dělají zásoby, proč slunci ubývají síly. Dojdeme k závěru, že se příroda chystá na zimu.
- 2) Po příchodu na místo paní učitelka dětem *vypráví pohádku* O nepřipraveném skřítkovi. Poté se děti zeptá, jestli chtějí skřítkovi pomoci, aby přežil zimu. Víme sice, že se nechoval rozumně, ale dáme mu možnost se příští rok polepšit. Postavíme mu tedy domeček.
- 3) Každé dítě si vytáhne z látkového pytlíku od paní učitelky jednu přírodninu (bukvici, žalud, šišku, větvičku aj.) Děti, které si vytáhnou stejnou přírodninu, *utvoří skupiny*. Jednu skupinu bude tvořit 3-5 dětí. Pak paní učitelka dá skupinám pokyny – jejich úkolem je postavit společnými silami pro skřítko co nejkrásnější příbytek, pohybovat se mohou pouze ve vymezeném prostoru. Na činnost je vymezená doba zhruba 20 minut.

- 4) Ke *stavbě domečků* využíváme pouze toho, co nám příroda nabízí – větve, listy, mech, šišky, a také dutiny stromů nebo pařezy apod. Podporujeme dětskou fantazii, nezapomeneme skřítkovi vytvořit postel, koberec, plot či vanu.
- 5) Když jsou domečky hotové, paní učitelka všechny svolá a poprosí první skupinu, aby je zavedla ke své stavbě a představila ji ostatním. Každá skupina po *prezentaci* také řekne, jak se jim dařila spolupráce a z čeho mají největší radost. Domečky nezapomeneme na památku vyfotit.

Reflexe:

Po návratu do školy si s dětmi zopakujeme, co jsem si dnes říkaly o dějích v podzimní přírodě. Děti mohou metodou palců vyjádřit, jak se při pobytu v lese cítily a svůj výrok doplnit komentářem. Dále každý nakreslí, jak si lesního skřítko představuje. Paní učitelka tyto obrázky vystaví společně s vyvolanými fotografiemi na nástěnku.

Zdroj: vlastní

VŠECHNY BARVY PODZIMU

Cíl: pozorování změn v přírodě, rozvoj tvořivosti, estetické vnímání přírody

Klíčové kompetence: kompetence k učení, kompetence komunikativní, sociální a personální kompetence

Vzdělávací oblasti:

- *Dítě a jeho tělo* – rozvoj jemné motoriky
- *Dítě a jeho psychika* – rozvoj řečových schopností a jazykových dovedností, rozvoj komunikativních dovedností, rozvoj tvořivosti, získání relativní citové samostatnosti
- *Dítě a ten druhý* – rozvoj interaktivních a komunikativních dovedností
- *Dítě a svět* – seznamování s místem a prostředím, ve kterém dítě žije, vytváření pozitivního vztahu k němu; vytváření širšího povědomí o přírodním prostředí, o jeho rozmanitosti, vývoji a neustálých proměnách

Prostředí: zahrada mateřské školy nebo park

Věk: 3-6 let

Počet dětí: 5-20

Časová dotace: 30 minut

Pomůcky: fotoaparát

Metody výuky: rozhovor, pozorování, manipulování, produkční metoda

Formy výuky: individualizovaná, skupinová, hromadná

Motivace: Je krásné žít v oblasti, kde se střídají čtyři různé roční doby. Na jaře je vše pastelově zelené, růžové a bílé, v létě nastupuje žlutá a červená, na podzim vládne oranžová a hnědá a v zimě bílá. Období podzimu je ale vůbec nejpestřejší. Listnaté stromy hrají všemi barvami a člověk neví, kam se dívat dřív. Kolik barev má vlastně podzim? Dnes to zkusíme zjistit.

Podzimní ukolébavka

Jiří Faltus

Ze stromů listí opadlo.

Bude hrát zahradu,

aby se jí dobře spalo.

Přikrytá po bradu,

usíná.

Sluníčko jí složí hlavu do klína.

Organizace:

- 1) Tato aktivita bude celá probíhat ve venkovním prostředí, kterým může být zahrada školy nebo například městský park. Podmínkou je dostatek listnatých stromů se spadnými barevnými listy. Děti shromáždíme venku a začneme **rozhovor o barvách podzimu** – jaké barvy můžeme v tomto období spatřit a proč stromy listy vlastně ztrácejí.
- 2) Barevné listy jsou skvělým materiálem pro **land art**. Proto dětem nabídneme několik možností, jak s nimi pracovat. Mohou z nich vytvořit mandaly, barevné škály nebo poskládat obrazce. Děti budou mít na výběr, zda chtějí pracovat ve skupinách nebo jako jednotlivci. Cílem je udělat radost sobě i kolemjdoucím a zároveň se pokusit přijít na to, kolik barev má podzim. Paní učitelka určí dětem

časový limit (zhruba 20 minut), kdy mají čas soustředěně pracovat. Mezi tím obchází jednotlivé děti a průběžně prohlíží jejich díla.

- 3) Když jsou všechny děti s dílem spokojeny, paní učitelka je přivolá zpět k sobě a **společně obejdou všechna díla**. Ostatní děti zkusí říci, co je na výtvoru zaujalo nebo co jim připomíná. Společně také pojmenujeme, z jakých stromů dané listy pocházejí.
- 4) Na závěr si zkusíme společně říci, ukázat a spočítat, jaké **barvy** jsme dnes viděli (hnědá, červená, oranžová, zelená, žlutá). Tím si děti mimo jiné zopakují názvy barev.

Reflexe:

Reflexe proběhne po prohlédnutí si všech výtvoru. Děti utvoří kruh a paní učitelka pošle po kruhu jeden barevný list. Dítě, které ho má v ruce, může ostatním sdělit, jak prožilo dnešní aktivitu, jak bylo spokojené s výsledkem své nebo společné práce a zdali má rádo období podzimu a proč. Paní učitelka poděkuje všem, kdo se zapojí, za odpovědi a před odchodem díla vyfotí na památku.

Poznámka: Cestou zpátky nezapomeneme projít hromadami spadných listů.

Inspirace: Učíme se venku (2018). *Listové pracovní listy a učebnice začínají padat.*

JAK VYROBIT DRAKA, CO VYLETÍ NAD OBLAKA

Cíl: pobyt venku, vytváření nové dovednosti, sledování změn v přírodě

Klíčové kompetence: kompetence komunikativní, sociální a personální kompetence

Vzdělávací oblasti:

- *Dítě a jeho tělo* – rozvoj jemné motoriky, rozvoj psychické i fyzické zdatnosti
- *Dítě a ten druhý* – rozvoj interaktivních a komunikativních dovedností, rozvoj kooperativních dovedností
- *Dítě a společnost* – rozvoj schopnosti žít ve společenství ostatních lidí
- *Dítě a svět* – seznamování s místem a prostředím, ve kterém dítě žije, vytváření pozitivního vztahu k němu; rozvoj schopnosti přizpůsobovat se podmínkám vnějšího prostředí i jeho změnám

Prostředí: třída, volné venkovní prostranství (louka, fotbalové hřiště apod.)

Věk: 5-6 let

Počet dětí: 5-20

Časová dotace: 2 hodiny

Pomůcky: tenké laťky, nitě, provázek, velký kus lehkého neprůhledného igelitu (např. z igelitové tašky), lihové fixy, izolepa a hedvábný papír, již vyrobení draci

Metody výuky: rozhovor, produkční metoda, pozorování, vytváření dovedností

Formy výuky: skupinová, individualizovaná

Motivace: S podzimem přichází i silnější vítr. Někdo se kvůli němu rozčiluje, protože mu bere čepici a fouká pod kabát, my však máme radost, protože to znamená, že opět po roce můžeme vyběhnout ven a nechat proletět draky.

Draci

Věra Borská

Už tě, větre, draci větrí!

Vzkazují, že zítra ve tři

vyrojí se na kopečku

malování všelijak:

mali – velcí – papíroví –

ale každý přece drak!

Organizace:

- 1) Pouštění draka je pro většinu dětí velká zábava a také dovednost, u které je potřeba trpělivost a obratnost. Dáme dětem příležitost, aby si **vyrobily vlastního draka**. Svoláme proto děti a nabídneme jim tuto činnost. Protože jeho výroba není jednoduchá, děti budou pracovat ve skupinách po 3-4 dětech, kde si můžou vzájemně pomáhat a nablízku jim bude i paní učitelka.
- 2) Na výrobu draka budeme potřebovat tenké laťky, nitě, provázek, velký kus lehkého neprůhledného igelitu, lihové fixy, izolepu a hedvábný papír. Vysvětlíme dětem postup. Nejprve je třeba svázat laťky nití. Pokud budeme vyrábět draka ze dvou laček, měli by být položeny do kříže v poměru 15:8 nebo 4:5. Druhou

možností je drak ze tří latěk, tedy šestiúhelného tvaru. V tomto případě utvoříme hvězdičici.

- 3) Dalším krokem je ozdobení igelitu lihovými fixami. Děti ho mohou ozdobit libovolně, nakreslit mu obličej nebo různé ornamenty. Takto ozdobený igelit přilepíme izolepou ke konstrukci.
- 4) Drakovi chybí ještě ocas, který ho bude ve vzduchu vyvažovat. Vytvoříme ho z kousků hedvábného papíru, které poskládáme do harmoniky a navážeme na nit a tu připevníme k „hlavě“ draka.
- 5) V poslední fázi paní učitelka připevní k „hlavě“ ještě 3-4 nitě, které spojí několik centimetrů nad ní. Do tohoto bodu patří přivázat klubičko tenkého provázku, za které budeme draka pouštět. Děti mohou také společně drakovi vymyslet jméno.
- 6) Protože je to skupinová práce, děti si tyto **úkoly rozdělí**. Některé sváže laťky, jiné pokreslí igelit a další vytvoří ocas. Proces rozdělování funkcí se paní učitelka pokusí co nejvíce ponechat na dětech.
- 7) Poté nás čeká draka otestovat. Pokud budou vhodné podmínky, tedy větrno, při pobytu venku děti dovedeme na volné prostranství (louka, hřiště), kde není v blízkém okolí elektrické vedení. Než dětem dovolíme **vyzkoušet draky** z domu i vyrobené ve školce, poučíme je o bezpečnosti a také jim poradíme, jak postupovat při pouštění. Nejlepším způsobem je běžet s drakem proti větru a až se proud větru do draka dostatečně opře, můžeme provázek postupně povolovat. Drak by měl stoupat vzhůru. Je potřeba se neustále pohybovat a přizpůsobovat délku provázku. Pro děti to může být těžké, nicméně ničemu nevádí, když si činnost alespoň vyzkouší a příště jim půjde zase o něco lépe.

Reflexe:

Ohlédnutí za touto aktivitou proběhne v klidu po návratu venku do třídy. Děti, které spolu pracovaly ve skupině, ostatním sdělí, jak se jim dařilo při výrobě i pouštění draka, co jim způsobovalo největší potíže, a naopak co pro ně bylo snadné. Paní učitelka se také zeptá, co jim také udělalo největší radost. Takto pozitivně bude aktivita zakončena.

Inspirace:

OFTRING, Bärbel (2014). *Objevujeme přírodu: pro děti a rodiče*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5139-9.

CO DO PŘÍRODY NEPATŘÍ

Cíl: vytvoření základů aktivního postoje ke světu, pochopení, že změny způsobené lidskou činností mohou přírodu chránit a zlepšovat, ale také poškozovat a ničit

Klíčové kompetence: činnostní a občanská kompetence, personální kompetence

Vzdělávací oblasti:

- *Dítě a jeho psychika* – rozvoj, zpřesňování a kultivace smyslového vnímání, rozvoj schopnosti sebeovládání
- *Dítě a společnost* – rozvoj základních kulturně společenských postojů, návyků a dovedností dítěte; vytvoření základů aktivního postoje ke světu, k životu
- *Dítě a svět* – pochopení, že změny způsobené lidskou činností mohou přírodu chránit a zlepšovat, ale také poškozovat a ničit; osvojení si poznatků a dovedností potřebných k vykonávání jednoduchých činností v péči o okolí při spoluvytváření zdravého a bezpečného prostředí; vytvoření povědomí o vlastní sounáležitosti se světem, se živou a neživou přírodou, lidmi, společnostmi, planetou Zemí

Prostředí: les, popř. louka či park

Věk: 4–6 let

Počet dětí: 5-20

Časová dotace: 30 minut

Pomůcky: předměty představující odpadky, píšťalka

Metody výuky: vysvětlování, didaktická hra, rozhovor

Formy výuky: individualizovaná, hromadná

Motivace: Představme si, že bychom si domů pozvaly návštěvu. Vřele bychom ji přivítali a připravili pro ni to nejlepší jídlo. Hosti by si ale naší laskavosti ani nevšimli, chodili by u nás po koberci v botách, házely obaly od sušenek na zem a hulákaly. Takové lidi bychom už nejspíš nikdy nepozvaly. Co má ale dělat příroda, když se k ní takto chovají lidé? Někteří si ani nevšimnou kolik krásného a dobrého si pro ně nachystala a místo toho hulákají a nechávají za sebou jenom spoušť. Nejen, že to nevypadá hezky, ale přírodě to velmi škodí (znečištění vod, půdy aj.). A co škodí přírodě, není dobré ani pro nás. Proto my takoví nebudeme. O to víc, že do přírody nechodíme na návštěvu, ale je to náš domov.

Organizace:

- 1) Na tuto aktivitu se nejlépe hodí členitý terén lesa, můžeme ji však uskutečnit i v parku nebo na posekané louce. Paní učitelka musí počítat s tím, že aktivitu **připraví** v prostoru ještě **před příchodem dětí**.
- 2) Při příchodu na předem vybranou lokalitu paní učitelka děti motivuje textem uvedeným výše (viz Motivace). Poté dětem prozradí, že v daném prostoru (určí jasné hranice) se nacházejí věci, které v přírodě nemají co dělat. Zkusíme si společně zahrát hru, které se nazývá **Kimova**. Paní učitelka určí časový limit 5 minut, ve kterém každé dítě zkusí najít v prostoru co nejvíce věcí, které zhodnotí jako nepřírodního původu. Předmětů bude schováno více, než si děti mohou zapamatovat, aby se zvýšila pravděpodobnost, že je najdou.
- 3) Děti tedy v daném čase chodí po prostoru a pokud možno nenápadně, tak aby nenapovídaly ostatním, se snaží **najít a zapamatovat** co nejvíce „odpadků“. Vypršení času paní učitelka ohlásí zapískáním na píšťalku.
- 4) Na tento předem domluvený signál se děti shromáždí u paní učitelky, která jim rozdá papíry a tužky. Děti se pokusí pouze schematicky načrtnout předměty, které objevily. Svůj **výsledek** spočítají.
- 5) Potom paní učitelka se všemi dětmi projde terén a společně si ukáží, kde byly jednotlivé předměty schovány. Děti si odškrtávají, co našli a dívají se, co přehlédli.

Reflexe:

Aktivitu budeme reflektovat po společném úklidu prostoru od „odpadků“ ze hry. Děti mohou jen pro zajímavost sdělit, jak byly úspěšné. Každé dítě se pokusí vyjádřit, jaké má pocity, když se setká se skutečnými odpadky v přírodě, ať už v lese nebo v městském parku. Společně se pokusíme vymyslet, jestli je možné se situací, kdy vidíme odpadky nebo někoho, kdo je právě vyhazuje, něco dělat.

Poznámka: Na tuto aktivitu je vhodné navázat sběrem odpadků v okolí mateřské školy. Děti vybavíme ochrannými rukavicemi a pytlí. Nejen že zvelebíme okolí budovy, ale přírodě se bude lépe dýchat.

Zdroj: vlastní

SLAVNOST SVATÉHO FRANTIŠKA

Cíl: rozvoj úcty k životu ve všech jeho formách, společná činnost s rodiči, vytvoření povědomí o vlastní sounáležitosti se světem, se živou a neživou přírodou, lidmi, společnostmi, planetou Zemí

Klíčové kompetence: kompetence komunikativní, sociální a personální kompetence

Vzdělávací oblasti:

- *Dítě a jeho tělo* – vytváření zdravých životních návyků a postojů jako základů zdravého životního stylu
- *Dítě a jeho psychika* – rozvoj komunikativních dovedností, rozvoj tvořivosti, rozvoj schopnosti citové vztahy vytvářet, rozvíjet je city plně prožívat; rozvoj a kultivace mravního a estetického vnímání, cítění a prožívání
- *Dítě a společnost* – rozvoj schopnosti žít ve společenství ostatních lidí, přináležet k tomuto společenství a vnímat a přijímat základní hodnoty v tomto společenství uznávané; vytvořené povědomí o mezilidských morálních hodnotách
- *Dítě a svět* – seznamování s místem a prostředím, ve kterém dítě žije, vytváření pozitivního vztahu k němu; pochopení, že změny působené lidskou činností mohou prostředí chránit a zlepšovat, ale také poškozovat a ničit; rozvoj úcty k životu ve všech jeho formách, vytvoření povědomí o vlastní sounáležitosti se světem, se živou a neživou přírodou, lidmi, společnostmi, planetou Zemí

Prostředí: zahrada mateřské školy

Věk: 3–6 let

Počet dětí: 5-25

Časová dotace: 3 hodiny

Pomůcky: ovoce, zelenina, semínka, sušenky, jeřabiny, listy, nit, dětské jehly, mouka, voda, sůl, očištěné větve, dřevo na otop, kytara, oblázky, štětce, akrylové barvy, stará trička, barva na textil, papíry, tužky, texty písně Chválím tě země má.

Metody výuky: rozhovor, produkční metody, výuka dramatem, vytváření dovedností

Formy výuky: individualizovaná, hromadná

Motivace: Život svatého Františka i po tisíci let stojí za zmínku. Narodil se roku 1182 v Assisi (Itálie) do rodiny bohatého obchodníka. Jako mladý využíval všech výhod svého

postavení a toužil se stát rytířem. V jedné bitvě se ale dostal do zajetí a začal více přemýšlet o svém životě. Objevil radost z evangelia a po návratu z vězení změnil svůj život od základů. Začal se věnovat nejchudším, založil řád žebravých mnichů (františkáni) a zamiloval si přírodu. Napsal chvalozpěv na všechno stvoření. Existují legendy, které vyprávějí, jak rozmlouval se zvířaty. Zemřel vyčerpaný a milovaný. Jeho svátek slavíme 4. října. Je patronem zvířat, přírody a ekologie.

Organizace:

- 1) Uspořádáme **Slavnost sv. Františka**, kterou po jeho vzoru pojmem jako příležitost vzdát dík a chválu za krásu a užitečnost přírody. Do příprav zapojíme i **rodiče** dětí.
- 2) S dětmi se na ni pečlivě **připravíme**. Společně můžeme udělat například ovocný nebo zeleninový salát, vymačkat ovocné šťávy nebo upéct sušenky. Také nachystáme výzdobu, kterou budou tvořit řetězy z navlečených jeřabin a listů, květiny ve vázách nebo jen položená kvítka na stole aj.
- 3) Na zahradě mateřské školy připravíme bohatě prostřený stůl, na kterém bude ovoce, zelenina, chlebičky i sladkosti, saláty, semínka, zkrátka vše dobré a chutné z našich zahrad a polí. Nějaké dobroty připravíme s dětmi ve školce, o další pokrmy poprosíme rodiče.
- 4) Slavnost **zahájí** muž oblečený do kutny, který bude **představovat sv. Františka**. Přivítá zde děti i rodiče a zeptá se, zda děti mají rády zvířata a rostliny a jak o ně pečují. Například jestli v zimě krmí ptáky nebo zbytečně netrápí nějaké tvory apod. Poté se může rozloučit a vzdálit se.
- 5) Po nějaké době (zhruba hodina) se přesuneme k ohništi, kde si děti společně s rodiči budou moci **opéct „hady“**. Hady jsou vytvořeny z hladké mouky, vody a špetky soli, Toto nelepivé těsto se omotá kolem očištěné větve a peče nad ohněm. Poprosíme nějakého rodiče, zdali by mohl vzít **kytaru** a doprovodit program hrou a zpěvem.
- 6) **Doprovodnou aktivitou** může být kreslení zvířat akrylovými barvami na obložky nebo ozdobení starého trička obtisky listů, květin a plodů. Tyto výrobky si děti mohou odnést domů jako památku na tento den.
- 7) Posledním společným bodem programu bude shromáždění všech do kruhu kolem ohně. Paní učitelka všem rozdává papír a tužku. Děti společně s rodiči na **papírek** napíší, za co jsou přírodě vděční nebo co by si přáli, aby se změnilo v chování

vůči ní. Až budou mít všichni napsáno, každý postupně řekne, co má na papírku a vhodí ho *do ohně*. Na závěr si všichni společně zazpívají píseň od Zdeňka Svěráka a Jaroslava Uhlíře *Chválím tě země má*. Při zpěvu mohou utvořit Gilverský kruh, který se vytvoří tím způsobem, že se každý položí křížem pravou ruku přes levou a takto se všichni navzájem chytí.

Reflexe:

Reflexi na tuto aktivitu paní učitelka provede až další den, kdy se dětem zážitky ze slavnosti usadí. Děti se shromáždí v komunitním kruhu a každý ostatním sdělí, jak se na akci cítil a z čeho měl největší radost. Tím prohloubíme prožitek z tohoto odpoledne stráveného s rodiči.

Inspirace:

LEBLOVÁ, Eliška (2012). *Environmentální výchova v mateřské škole*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0094-9.

5 Shrnutí praktické části a diskuze

Obsahem praktické části je katalog aktivit „Pusťme děti do přírody“, jehož vypracování je výstupem bakalářské práce. Všechny činnosti mají společný záměr, a to rozvíjet v dětech environmentální citění. Domnívám se, že aktivity tento záměr naplňují. Hlavními prostředky, kterých k tomu aktivity využívají, je smyslové vnímání přírody, simulační hry a hry s rolemi, exkurze do přírody, příběhy nebo videa (Činčera, 2007). Těmito prostředky se aktivity dětem snaží přiblížit čtyři hlavní principy EV, tedy princip provázanosti, úcty k životu, radost z krásy přírody a princip aktivního soucitu (Činčera, 2007). Aktivity jsou vymyšleny tak, aby je bylo možné uskutečnit v klasické MŠ. Během celého roku děti mohou zjišťovat, jak můžeme využívat darů, které nám příroda nabízí, pozorovat přírodní jevy a objevovat v nich kouzlo, které je třeba chránit. Tento sborník může dále sloužit jako zdroj inspirace převážně pedagogům MŠ, ale i osvědčeným rodičům nebo instruktorům v ekologických organizacích apod.

Realizace části aktivit, které jsou výsledkem této práce, proběhla v mateřské škole nacházející se ve městě Česká Třebová ve Východních Čechách v lednu a březnu 2019. Aktivity byly uskutečněny s dětmi ve věku 4-7 let, nejčastěji však byly předškolního věku. Poměr chlapců a dívek byl vyrovnaný. Provoz školy a režim dne by se dal popsat jako standartní. Ve třídě panovala přátelská atmosféra s jasně nastavenými pravidly. Děti v tomto kolektivu měly průměrnou inteligenci a dobře se s nimi pracovalo. Byly zvědavé, k přijímání nových informací však vždy potřebovaly vytvořit klidnou atmosféru a podpořit evokaci vhodnou motivací. Při zvolených aktivitách děti nejvíce oceňovaly jejich „netradičnost“, neboť nikdo z nich nebyl zvyklý v mateřské škole pracovat s přírodními materiály, které vás mohou ušpinit, na výuku a organizované hry a činnosti ve venkovním prostředí nebo na experimentování, při kterém je důležitější průběh práce než její výsledek. Děti vždy další činnosti vítaly s nadšením a musím přiznat, že i mě tento styl práce naplňoval. Domnívám se, že aktivity splnily svůj původní záměr.

Při navrhování činností, jejichž cílem je rozvíjení environmentální senzitivity u dětí předškolního věku, bylo vycházeno z předpokladu, že k tomu nejlépe dochází během přímého kontaktu s přírodou. Prostřednictvím vlastních zkušeností a prožitkem je možné získat k životnímu prostředí vřelý citový vztah. To potvrzuje i Léblová (2012), podle které kontakt s přírodou v raném věku není možné v budoucnu již nijak nahradit a shoduje se i se Strejčkovou (2005), která hovoří o tzv. imprintingu, neboli vtisknutí, které je v tomto období vývoje pro děti nejsnadnější. Cornell (2012) o rozvíjení citlivosti vůči

všemu živému říká, že samotný kontakt s přírodou však není dostatečný a uvádí několik příkladů, kdy lidé tráví čas venku, ale přírodě jako takové nevěnují nejmenší pozornost. Tohoto jevu si všímá i Kopecká (2005). Cornell (2012) proto doplňuje, že je třeba v dětech probudit jakési uvědomění, pochopení provázanosti přírody s naší osobou, a dále usměrněním nadměrné energie, kterou děti často oplývají. K tomuto uvědomění a usměrnění dochází právě pomocí venkovních her a činností zaměřených na tuto problematiku.

Dalším důležitým faktorem, který v dětech pomáhá rozvíjet kladný vztah k přírodě, je vzor, s jakým se lidé v dětství setkají. To potvrzuje i Prekopová a Schweizerová (2012), které popisují tři možnosti učení, mezi nich patří právě sledování vzoru, dalšími pak jsou spontánní jednání a vedení. Osobnost učitele, která jde dětem v chování k životnímu prostředí příkladem, by měla být podle Cornella (2012) vnitřně klidná, věřící v úspěch každého jednotlivce, radostná a „zapálená pro věc“, neboť předat můžeme pouze to, čeho máme nazbyt. To zdůrazňuje i Strejčková (2005), která říká, že vnímavost dětí vůči přírodě je úzce spjata s atmosférou, jakou pedagog vytvoří. Pokud není ve třídě možné se spontánně a iniciativně projevit, nemůže docházet k žádanému procesu. Na základě vlastních zkušeností s tímto tvrzením mohu souhlasit.

Můžeme si položit otázku, proč bychom měli v dětech tento vztah rozvíjet a zdali to není v dnešní moderní době plné technologií a virtuální reality přežitkem. S tímto technologickým pokrokem společnosti se však začaly objevovat úkazy, které byly v minulosti velice ojedinělé. Daniš (2016) hovoří o dětské nadváze, psychických i fyzických potížích již v útlém věku, poruchách učení nebo hyperaktivitě. Vostradovská a Klonfarová (2005) rozepisují důsledky odcizení se přírodě do třech oblastí. Jsou jimi osobní potíže (fyzické, psychické), problémy týkající se přírodního prostředí (neúcta k ŽP) a společnosti (projevy agrese, větší náklady na zdravotnictví, vandalismus apod.)

V poslední době můžeme hovořit o tzv. „mezinárodní epidemii obezity“. Výzkum australských vědců prokázal, že jedno z pěti australských dětí je obézní a toto číslo nadále roste (Chapman et. al, 2006). Děti, které v dětství trpí nadváhou, z 80 % případů trpí stejnými obtížemi i v dospělosti (Dietz, 2004). Situace v České republice v porovnání s ostatními vyspělými evropskými i zámořskými státy je velmi podobná. Daniš (2016) uvádí, že ani u českých dětí není výjimkou obezita, ADHD nebo deprese a tyto fakta dává do přímé souvislosti s tím, jak dnešní děti tráví volný čas, tzn. převážně u elektronických médií, a to až 5 hodin denně. Nadace Karla Komárka (2016) ve spolupráci se společností Median provedla výzkum, který se soustředil na to, kolik času děti ve věku 7-15 let stráví

denně venku. Výsledek lze hodnotit jako pozitivní, neboť číslo 1 hodina a 48 minut denně je nad možná očekávání. Výzkum však dále ukázal, že mezi jednotlivými dětmi jsou v této oblasti velké rozdíly. Každé desáté dítě údajně nechodí do přírody vůbec a třetina zde tráví méně než hodinu denně.

Existuje řada výzkumů, studií a publikací, které hovoří o konkrétních pozitivních vlivech pobytu v přírodě na osobnost a dovednosti dítěte. Vošáhlíková (2010) zdůrazňuje rozvoj jemné i hrubé motoriky a kreativity, který svým výzkumem prokázala roku 2003 Sarah Kiener. Daniš (2018) porovnává řadu výzkumů, které potvrzují, že pobyt venku v přírodě vede k lepším výsledkům v procesu vzdělávání, delšímu udržení pozornosti, větší zvědavosti, menším kázeňským problémům a k rozvoji dovedností, které jsou uplatnitelné v každodenním životě. Také se zmiňuje o lepším fyzickém i psychickém zdraví či sociálním chování. Dalším důvodem, proč nechávat děti trávit více času v přírodě, uvádí výzkum Fjørtofta a Sageie (2000), kteří se zabývali tím, jak se projevuje prostředí v kvalitě dětské hry u dětí od 5 do 7 let. Experimentální studie zjistila, že rozmanitost a členitost, jakou má přírodní krajina, poskytuje dětem ideální útočiště pro univerzální hry a dále zaznamenala, že tyto děti mají lépe rozvinutou motoriku.

Proč tomu tak je, může nastínit Matějček (1994), který spolu s docentem J. Langmeierem vytvořili teorii psychické deprivace. Definovali pět základních psychických potřeb, kterými jsou množství a kvalita podnětů, potřeba řádu a smyslu, potřeba úzkých citových vztahů, potřeba společenského uznání a identity a potřeba životní perspektivy. Domnívám se, že pobyt v přírodě s dalšími vrstevníky dokáže z velké části tyto potřeby naplnit. Při pobytu venku také může dojít k různým neplánovaným situacím (náhlá změna počasí, úraz, ztráta orientace apod.). Tyto chvíle jsou však příležitostí k překonávání obav a překážek, což posiluje dětské sebevědomí a rozvíjí životní dovednosti. O tom, že děti potřebují zažít nepohodlí, pocit nedostatku a zklamání, hovoří i Prekopová a Schweizerová (2012).

6 ZÁVĚR

Bakalářská práce se věnovala rozvíjení environmentální senzitivity u dětí předškolního věku. Jejím cílem bylo vytvořit katalog aktivit, které budou v dětech probouzet vztah k přírodě a ukáží jim, jak využívat darů, které nám nabízí. Tento cíl byl naplněn.

Práce byla rozdělena do dvou stěžejních částí. Teoretická část se zabývala pojmem environmentální výchova. Přibližovala její cíle, principy, prostředky a případná bezpečnostní opatření. Dále podrobně definovala, jaké pozitivní účinky má pobyt venku na osobnost dítěte, jeho psychické i fyzické zdraví, socializaci, výsledky ve vzdělávání apod. Poslední kapitola teoretické části se věnovala vládním dokumentům, jejichž záměrem je začlenit prvky environmentální výchovy do procesu vzdělávání.

Obsahem empirické části, která se opírala o poznatky z části teoretické, je sborník aktivit „Pusťme děti do přírody“. Činnosti respektují požadavky současného kurikula předškolního vzdělávání a opírají se o metodu třífázového modelu učení. Aktivity jsou rozděleny do čtyř oblastí podle ročních období. Činnosti pro období jara a zimy byly uskutečněny v mateřské škole U koupaliště v České Třebové a jejich realizace byla slovně zhodnocena a zdokumentována (viz Příloha).

Přínosem této bakalářské práce je katalog aktivit, které mohou dále sloužit jako zdroj inspirace převážně pedagogickým pracovníkům v předškolním vzdělávání, kteří se zabývají tématem dítěte a jeho vztahu k přírodnímu prostředí, čímž naplňují požadavky RVP PV.

Dnešní děti často samy od sebe necítí touhu „běhat venku“, a proto je třeba jim znovu ukázat, co vše příroda nabízí a že když škodíme jí, nejvíce tím škodíme samy sobě. Musíme mít však na vědomí, že abychom mohli dětem předávat radost a znalosti z přírody, musíme mít samy z čeho čerpat. Začněme tedy u sebe.

V mé pedagogické praxi bych v budoucnu tyto postoje dětem ráda předala, například právě prostřednictvím aktivit, které jsem navrhla, a zažehla v nich touhu objevovat, chránit a radovat se z všedních věcí, které nás obklopují, ale které kvůli necitlivému jednáním většiny společnosti se naopak velmi brzy mohou stát vzácnými.

7 ZDROJE

Literární prameny

AMBROSE, Jamie (2015). *365 nápadů, jak se bavit v přírodě: zkus to!*. Praha: Slovart. ISBN 978-80-7391-931-3.

CORNELL, Joseph Bharat (2012). *Objevujeme přírodu: učení hrou a prožitkem*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0145-8.

ČINČERA, Jan (2007). *Environmentální výchova: od cílů k prostředkům*. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-147-8.

DIETZ, William H. (2004). *Overweight in childhood and adolescence*, The New England Journal of Medicine, vol. 350 (pg. 855-857)

FJØRTOFT, Ingunn, and SAGEIE, Jostein (2000). *The natural environment as a playground for children: Landscape description and analyses of a natural playscape*. Landscape and urban planning 48, no. 1-2: 83-97.

HOLMGREN, David (2006). *Permakultura: principy a cesty nad rámec trvalé udržitelnosti*. Svojanov: PermaLot. ISBN 80-239-8125-0.

HORKÁ, Hana (2000). *Výchova pro 21. století: koncepce globální výchovy v podmínkách české školy*. 2. rozš. a dopl. vyd. Brno: Paido. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-85-0.

CHAPMAN, Kathy, et al. (2006). *The extent and nature of food promotion directed to children in Australian supermarkets*. Health Promotion International 21.4 (2006): 331-339

Kolektiv autorů (2005). *Děti, aby byly a žily*. Praha: Ministerstvo životního prostředí. ISBN 80-7212-382-3.

KOMENSKÝ, Jan Amos (1948). *Didaktika velká*. 3. vyd. Brno: Komenium. Pedagogické klasobraní.

LEBLOVÁ, Eliška (2012). *Environmentální výchova v mateřské škole*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0094-9.

MÁCHAL, Aleš (2000). *Průvodce praktickou ekologickou výchovou: [metodická příručka pro začínající učitele a pedagogické pracovníky středisek ekologické výchovy]*. Brno: Rezekvítek. ISBN 80-902954-0-1.

MATĚJČEK, Zdeněk (1994). *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál. ISBN: 80-7178-006-5.

OFTRING, Bärbel (2014). *Objevujeme přírodu: pro děti a rodiče*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5139-9.

Nadace Proměny Karla Komárka (2016). *České děti venku: Reprezentativní výzkum, kde a jak tráví děti svůj čas*.

OPRAVILOVÁ, Eva a GEBHARTOVÁ, Vladimíra (2003). *Rok v mateřské škole: kurikulum předškolní výchovy*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-847-3.

Pojďme na to od lesa: příručka ekologické výchovy a lesní pedagogiky (2015). Druhé, aktualizované a doplněné vydání. Ilustroval Pavel PROCHÁZKA. Vimperk: Správa NP Šumava. ISBN 978-80-87257-28-9.

PREKOPOVÁ, Jiřina a SCHWEIZEROVÁ, Christel (2012). *Děti jsou hosté, kteří hledají cestu*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-716-9.

ŠIRCOVÁ, Ivana (2007). *S dětmi v přírodě: zážitková výchova po celý rok*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-201-0.

VOŠÁHLÍKOVÁ, Tereza (2010). *Ekoškolky a lesní mateřské školy*. Praha: Ministerstvo životního prostředí. ISBN 978-80-7212-537-1.

Internetové zdroje

DANIŠ, Petr (2018). *Tajemství školy za školou: Proč učení venku v přírodě zlepšuje vzdělávací výsledky, motivaci a chování žáků* [online]. Ministerstvo životního prostředí. ISBN 978-80-7212-631-6. Dostupné z:

https://ucimesevenku.cz/wpcontent/uploads/2019/01/Tajemstvi_skoly_za_skolou_dvoustana.pdf

DANIŠ, Petr (2016). *Děti venku v přírodě: ohrožený druh* [online]. Ministerstvo životního prostředí. ISBN 978-80-7212-610-1. Dostupné z:

https://ucimesevenku.cz/wp-content/uploads/2017/08/MZP_Deti_venku_v_prirode29112016.pdf

Lesní pedagogika (2015). *Co je to lesní pedagogika*[online]. Dostupné z: <https://www.lesnipedagogika.cz/cz/lesni-pedagogika/co-je-lesni-pedagogika>

Vládní dokumenty

Ministerstvo životního prostředí. *Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty a environmentálního poradenství na léta 2016–2025*[online].

Dostupné z:

[https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/statni_program_evvo_ep_2016_2025/\\$FILE/OFDN-SP_EVVO_EP_%202016_2025-20160725.pdf](https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/statni_program_evvo_ep_2016_2025/$FILE/OFDN-SP_EVVO_EP_%202016_2025-20160725.pdf)

Ministerstvo životního prostředí. *Akční plán na léta 2019-2021 ke Státnímu programu environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty a environmentálního poradenství na léta 2016-2025*[online]. Dostupné z:

[https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/akcni_plan_evvo_2019_2021/\\$FILE/OFDN-AP_EVVO_2019_2021-22022019.pdf](https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/akcni_plan_evvo_2019_2021/$FILE/OFDN-AP_EVVO_2019_2021-22022019.pdf)

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Metodický pokyn MŠMT k zajištění environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty (EVVO)*[online]. Dostupný z:

<http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/metodicky-pokyn-msmt-kzajisteni-environmentalniho?highlightWords=EVVO>

SPLAVCOVÁ, Hana, ŠMELOVÁ, Eva a kol. (2017) [online]. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha: MŠMT. [cit. 2019-2-22]. Dostupné z:

<http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&ved=2ahUKEwisqdXk2ePgAhXBKlAKHXY->

[CsgQFjADegQIABAC&url=http%3A%2F%2Fwww.nuv.cz%2Ffile%2F776_1_1%2F&usg=AOvVaw3T23eaf1kaa_cp81lxOWmW](http://www.nuv.cz/file/776_1_1%2F&usg=AOvVaw3T23eaf1kaa_cp81lxOWmW)

Zdroje při tvorbě katalogu aktivit **Pust'me děti do přírody**

- AMBROSE, Jamie (2015). *365 nápadů, jak se bavit v přírodě: zkus to!*. Praha: Slovart. ISBN 978-80-7391-931-3.
- BUCHAROVÁ, Jana (2016). *iReceptář – Jak staví ptáci hnízdo* [online]. Dostupné z: <https://www.ireceptar.cz/zvirata/ptaci/jak-se-stavi-ptaci-hnizdo-a-kdo-mozna-hnizdi-u-vas-na-zahrade/>
- CORNELL, Joseph Bharat (2012). *Objevujeme přírodu: učení hrou a prožitkem*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0145-8.
- KORBELÁŘ, Jaroslav a ENDRIS, Zdeněk (1981). *Naše rostliny v lékařství*. 5., přeprac. vyd. Ilustroval Jindřich KREJČA. Praha: Avicenum.
- LEBLOVÁ, Eliška (2012). *Environmentální výchova v mateřské škole*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0094-9.
- LIŠKOVÁ, Marie (2015). *Do-re-mi 1: zpěvník pro předškoláčky*. Praha: SPN-pedagogické nakladatelství, akciová společnost. ISBN 978-80-7235-554-9.
- MAŇÁK, Josef a Vlastimil ŠVEC (2003). *Výukové metody*. Brno: Paido. ISBN 80-7315-039-5.
- OFTRING, Bärbel (2014). *Objevujeme přírodu: pro děti a rodiče*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5139-9.
- OPRAVILOVÁ, Eva a GEBHARTOVÁ, Vladimíra (2003). *Rok v mateřské škole: kurikulum předškolní výchovy*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-847-3.
- Pinterest (2012). *Make Your Own Felt Nativity Story with this FREE Felt Nativity Template*[online]. Dostupné z: <https://cz.pinterest.com/pin/707909635155810925/>
- Pinterest (2016). *Painting With Ice-Make Your own Ice Paint* [online]. Dostupné z: <https://cz.pinterest.com/pin/707909635155544282/>
- Pojďme na to od lesa: příručka ekologické výchovy a lesní pedagogiky* (2015). Druhé, aktualizované a doplněné vydání. Ilustroval Pavel PROCHÁZKA. Vimperk: Správa NP Šumava. ISBN 978-80-87257-28-9.
- SPLAVCOVÁ, Hana, ŠMELOVÁ, Eva a kol. (2017) [online]. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha: MŠMT. [cit. 2019-2-22]. Dostupné z: <http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&ved=2ahUKE>

wisqdXk2ePgAhXBKlAKHXY-

CsgQFjADegQIABAC&url=http%3A%2F%2Fwww.nuv.cz%2Ffile%2F776_1_1%2F
&usg=AOvVaw3T23eaf1kaa_cp81lxOWmW

Učíme se venku (2018). *Listové pracovní listy a učebnice začínají padat* [online].

Dostupné z: <https://ucimesevenku.cz/listove-pracovni-listy-a-ucebnice-zacinaji-padat/>

Učíme se venku (2018). *Proč kvetou tak brzy na jaře* [online]. Dostupné z:

<https://ucimesevenku.cz/proc-kvetou-tak-brzy-na-jare/>

Učíme se venku (2018). *Krmítko* [online]. Dostupné z:

<https://ucimesevenku.cz/laborator-venku/krmitko/>

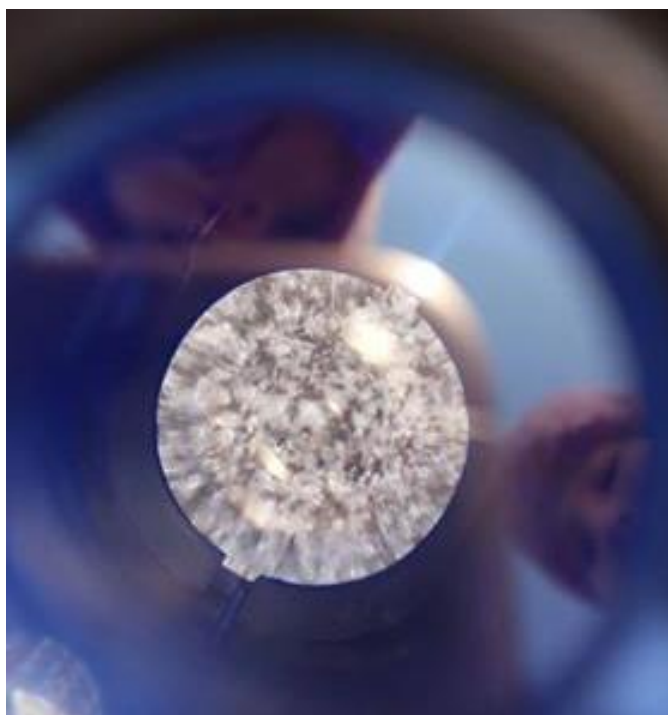
Výtvarné nápady pro děti a rodiče (2011). *Letní hokus pokus-přírodní barvy*[online].

Dostupné z: <https://malujeme.wordpress.com/2011/08/05/letni-hokus-pokus-prirodni-barvy/>

PŘÍLOHA

Obr. 1 Pozorování ledových krystalů dětským mikroskopem, foto autorka textu

Obr. 2 Ledové krystaly přiblížené dětským mikroskopem, foto autorka textu

Obr. 3 Činnost s názvem „Vítr fíčí na jehličí“, foto autorka textu

Obr. 4 Krmení pro ptáky, foto autorka textu

Obr. 5 Ledová polární záře, foto autorka textu

Obr. 6 Kuličky, foto autorka textu

Obr. 7 Ptačí stavebnice, foto autorka textu

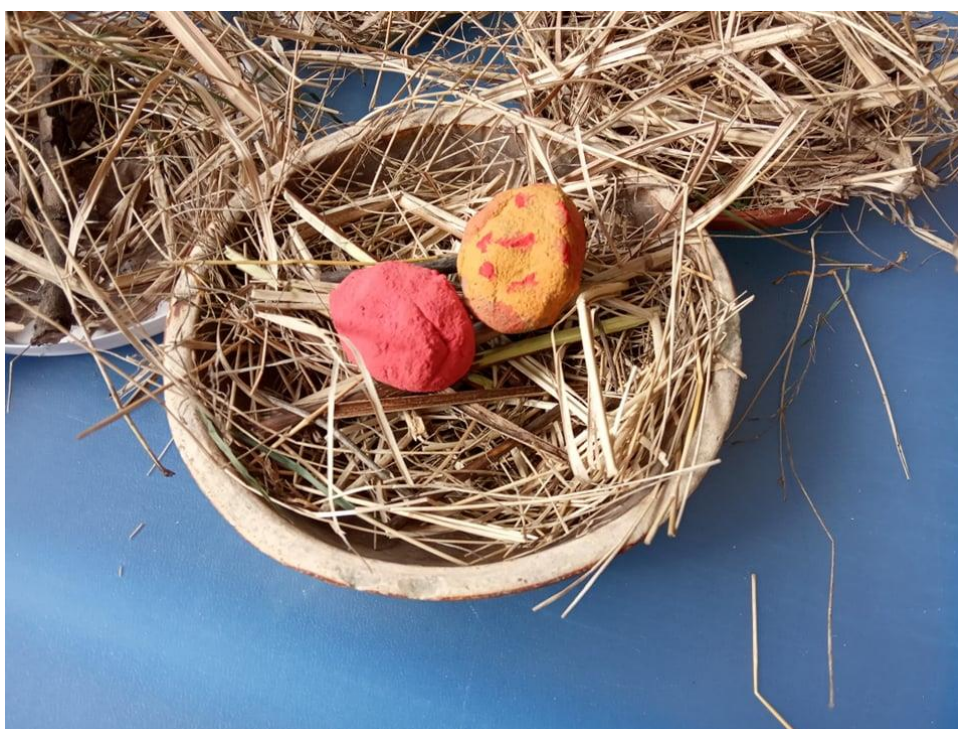
Obr. 8 Jarní obrazy, foto autorka textu

Obr. 9 Jarní obrazy

Obr. 10 Hliněné kuličky, foto autorka textu

Obr. 11 Hotové ptačí hnízdo, foto autorka textu